

Policejní akademie České republiky v Praze

Katedra bezpečnostních studií

**BEZPEČNOSTNÍ ASPEKTY NÁVRATU
ZAHRANIČNÍCH BOJOVNÍKŮ IS**

Security aspects of returning Islamic state foreign fighters

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí práce:

doc. Ing. Dr. Štefan Danics, Ph.D.

Autor:

Bc. Petr DAVID

Praha 2022

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Bezpečnostní aspekty návratu zahraničních bojovníků IS“ vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a pramenů.

V Pardubicích dne: 11. 2. 2022

Podpis

Poděkování

Mé poděkování patří vedoucímu práce doc. Ing. Dr. Štefanu Danicsovi, Ph.D. za odborné vedení a cenné rady, které mi poskytl při vedení této práce.

Anotace:

Cílem práce je analyzovat bezpečnostní hrozby plynoucí z návratu zahraničních bojovníků Islámského státu do Evropy. Práce vymezuje pojem zahraniční bojovník, radikalizaci budoucích bojovníků Islámského státu usilujícího o ustavení globálního chalífátu a propagandy, která na ně působila. Objasňuje pojmy deradikalizace a odpojení v kontextu islamistické radikalizace a analyzuje a komparuje přístupy vybraných zemí EU v podobě deradikalizačních programů či cestu odpojení a jejich resocializaci. Hodnotí pozitiva a negativa deradikalizačních programů, které jsou uplatňovány ve vybraných zemích EU. Jako výzkumná metoda byla použita analýza odborných textů a komparativní analýza.

Klíčová slova:

Islámský stát, zahraniční bojovníci, propaganda, terorismus, radikalizace, deradikalizace, odpojení.

Annotation:

The objective is to define security threats posed by Islamic State Foreign Fighters returning back to Europe. The thesis defines term Foreign Fighter, radicalization process of future fighters of Islamic State, which struggled to establish global caliphate, their radicalization and Islamic State propaganda. Thesis explains terms deradicalization and disengagement and analyzes and compares approaches of chosen EU states to this issue and their deradicalization, disengagement and resocialization programs. Thesis evaluates positives and negatives of chosen EU states. Analyse of the expert texts and comparative analyse were used as a research method.

Keywords:

Islamic state, Foreign Fighters, propaganda, terrorism, radicalization, deradicalization, disengagement.

Obsah

Úvod.....	6
1. Radikalizace	8
1.1. Deradikalizace a odpojení.....	16
1.2. Zahraniční bojovníci	22
2. Bezpečnostní aspekty návratu zahraničních bojovníků IS do EU.....	28
3. Srovnání opatření vybraných evropských států.....	39
3.1. Proti-radikalizační politika a opatření EU	39
3.2. Belgie.....	45
3.3. Německo.....	48
3.4. Francie.....	52
3.5. Nizozemí.....	56
Závěr.....	61

Úvod

Ke zrození tzv. Islámského státu (dále jen IS) nedošlo z čistého nebe, ale bylo důsledkem dlouhodobé politické situace, zpočátku zejména na území Iráku a později i na území Sýrie a zejména propojením politických procesů na těchto územích na straně jedné, s problematikou radikálního islamismu na straně druhé. Ačkoliv se mohlo na první pohled zdát, že se jedná o lokální záležitost týkající se především uvedených států, případně jejich nejbližších sousedů, rychlý vývoj ukázal, že tento fenomén má daleko širší přesah. Spojením islamistické ideologie a vojenských vítězství se dařilo IS za využití mediálního prostoru upoutat pozornost a přitáhnout oddané stoupence ze zahraničí. Na tom by vzhledem ke zkušenostem s konflikty v Afghánistánu či Čečensku nebylo nic překvapivého – i do těchto konfliktů se zapojovali sunnitští muslimové z Blízkého a Středního Východu, Severní Afriky a Asie. Co se oproti těmto konfliktům změnilo, byla skutečnost, že k podpoře IS a do bojů za dobití nových území se IS dařilo aktivizovat i sunnity ze Západu a to jak z řad druhé a třetí generace muslimských imigrantů, možná překvapivě nespokojených s jejich situací v nových zemích, které přijaly jejich předky. Další skupinou, kterou IS přesvědčil o správnosti své ideologie, byli konvertité k islámu, mnohdy na první pohled plně integrovaní příslušníci evropských zemí. Ty se podařilo propagandistům IS a radikálním imámům zradikalizovat.

Západní společnost často již před vzestupem IS, ať již otevřeně či skrytě, vnímala islám jako násilné a militantní náboženství, přičemž je islám ztotožňován s náboženským terorismem. To vede k polarizaci a radikalizaci určitých segmentů společnosti a rozvíjení islamofobie. Tento postoj je patrný zejména po teroristických útocích na USA 11. září 2001 „Zejména po otřesných teroristických útocích ve Washingtonu a New Yorku 11. září 2001 je ovšem terorismus volně asociován s (militantním) islámem do té míry, že si někteří komentátoři dnes

upřímně kladou otázku, jestli existuje islám bez terorismu, resp. terorismus bez islámu.“¹

Konflikt v Sýrii ukázal, že boj proti terorismu je vzhledem k jeho globalizované podobě nadnárodním úkolem, který nelze vést izolovaně od dění v ostatních zemích světa, neboť útok který byl spáchán např. v Africe má své konsekvence i pro Evropu v podobě destabilizace regionů a následných humanitárních krizí a migračních vln.

První kapitola této práce objasňuje důvody, příčiny a cesty radikalizace některých evropských muslimů a konvertitů a zároveň co stojí za úspěchem džihádistické rétoriky Islámského státu. Proč se někteří radikalizovaní muslimové rozhodli pro jeho ideje v mnoha případech i obětovat život, nebo i životy svých spoluobčanů v domovských evropských zemích. V dalších částech práce jsou nastíněny mechanismy (ne)fungování deradikalizace a odpojení na zahraniční bojovníky, na což v části poslední navazují přístupy vybraných evropských zemí k problematice vracejících se zahraničních bojovníků a to jak po stránce represivních a preventivních strategií tak i deradikalizačních programů. Nutno říci, že se jedná o zkušenosti krátkodobé a vzhledem k dlouhodobosti dopadu fenoménu zahraničních bojovníků ukáže budoucnost, které strategie a opatření fungují a je třeba je rozvíjet, a které se ukáží být slepou uličkou.

Cílem práce je analýza bezpečnostních hrozeb, které plynou z návratu zahraničních bojovníků Islámského státu do Evropy.

K dosažení tohoto cíle bylo užito analýzy odborných textů a komparační analýzy v přístupu zkoumaných zemí.

¹ BELFER, Mitchell A. *Terorismus: pokus o porozumění*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010, s. 11. Knižnice Sociologické aktuality, 20. sv. ISBN 9788074190384.

1. Radikalizace

Přestože je radikalizace, zejména ta islamistická jako jeden z kořenů terorismu, předmětem odborných diskuzí mnoha expertů, na pojmu samotném ani na genezi radikalizačního procesu neexistuje obecná shoda.

Např. MV ČR radikalizaci definuje radikalizaci jako „změny ideologických postojů člověka směrem k postojům vyhraněným, které vybočují z ústavních norem, vyznačují se prvky netolerance a útočí proti základním demokratickým ústavním principům. Tyto extremistické postoje jsou způsobilé přejít v aktivity, které působí destruktivně na stávající demokratický systém, včetně aktivit násilného charakteru.“²

Vegrichtová radikalizaci definuje jako „víceúrovňový dynamický proces, během nějž jedinec přijímá vyhraněné názory a postoje směřující k akceptaci, legitimizaci, podpoře a realizaci násilí na základě vyznávané ideologické nebo náboženské doktríny nebo přesvědčení.“³

Navzdory rozdílným definicím radikalizace odborníků a institucí se většina odborníků se shoduje, že jde o velmi komplexní a individuální proces, který je formován interakcí různorodých vnějších a osobnostních faktorů a tudíž je i velmi obtížně predikovatelný. Tento postupný proces osobnostních změn se nemusí vůči okolí vůbec projevit, ale na druhé straně v některých případech může u radikalizované osoby být vystupňovaný až k bezuzdnému brutálnímu násilí. V procesu radikalizace dochází k rozdělení na sympatizanty zažívající osobní a politické bezprávi, podpůrce s formujícím se pocitem sounáležitosti se skupinou, dále aktivisty se stupňujícím zapojením se do činnosti skupiny až po teroristy,

² Radikalizace - Terorismus a měkké cíle. Úvodní strana - Ministerstvo vnitra České republiky [online]. Copyright © 2021 [cit. 25.01.2022]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/cthh/clanek/ostatni-hybridni-hrozby-radikalizace.aspx>

³ VEGRICHTOVÁ, Barbora. *Hrozba radikalizace: terorismus, varovné signály a ochrana společnosti*. Praha: Grada, 2019. s. 45 ISBN 978-80-271-2031-4.

schopné v konečném důsledku pro danou věc položit i život. Doba trvání radikalizačního procesu osciluje mezi týdny a lety v závislosti na osobnosti indoktrinovaného a dalších podmínkách. Přitom jde o postupně gradující proces reagující na vnější podmínky.

Islamistická radikalizace není novým fenoménem, nicméně s rozmachem a dostupností internetu a sociálních sítí, dostal tento jev novou podobu a zejména globální rozsah. V případě zahraničních bojovníků bylo výsledkem radikalizačního procesu ztotožnění se se salafistickým násilným způsobem interpretace islámu, utvrzení se v přesvědčení o legitimitě užití násilného džihádu s cílem vybudování globálního chalífátu, potlačení morálních zábran a proces byl završen ztotožněním se s ideologií IS a vycestováním do Sýrie či Iráku a připojením se k IS. Zde se část zahraničních bojovníků zapojila přímo do bojů, nebo IS podporovala ne přímo za použití násilí, ale např. logistickým zajištěním. Výsledkem islamistické radikalizace může být ale také „pasivní“ podpora džihádismu s odmítáním jeho násilných metod, což někteří odborníci považují za neukončenou radikalizaci⁴, případně snaha o zapojení se do boje „doma“ („homegrown terrorism“) různými způsoby (pobodání náhodných kolemjdoucích, policistů, najíždění do civilistů auty) a následnou veřejnou deklarací členství ve skupině. V některých případech jsou tyto teroristé zachyceni sítí bezpečnostních složek ještě před samotným činem, přičemž nebezpečí dopadení a perzekuce je jedním z faktorů, který do jisté míry může vést ke zvýšenému pocitu odtažitosti od většinové společnosti a posílení skupinové identity islamistických radikálů.

Základem radikalizace muslimů dle Bourriera jsou muslimské organizace a komunity okolo mešit politizující islám a rozdmýchávající pocit křivdy u muslimů a podněcující nenávist např. k homosexuálům a netoleranci vůči muslimům nerespektujícím striktní pravidla.⁵ Komunitami nejcitlivějšími na propagandu IS v

⁴ BERÁNEK, Ondřej a Bronislav OSTŘANSKÝ, ed. *Islámský stát: Blízký východ na konci časů*. Praha: Academia, 2016. s. 224 Orient (Academia). ISBN 978-80-200-2654-5.

⁵ BOURRIE, Mark. *Vražedná hra: jak Islámský stát láká nové bojovníky*. Přeložil Marek PAVKA. Brno: CPress, 2016. s. 66 ISBN 978-80-264-1311-0.

západním světě se staly muslimské diaspory ve Francii a Německu, kde integrace do většinové společnosti 2 – 3. generace muslimských migrantů neproběhla úspěšně.

Francouzská sociologická škola reprezentovaná např. orientalisty Oliverem Royem a Gillesem Kepelem je v hledání příčin radikalizace muslimů rozpolcená a v osobách těchto odborníků se rozdělila na dva póly.

- Dle Olivera Roye nejde v případě Francie o islamistickou radikalizaci ale o islamizaci radikalismu⁶, o důsledek generačního, kulturního a politického schizmatu a jistého způsobu odporu jednak 2. generace potomků muslimských imigrantů a nalezení islámu jako prostředku vyjádření u nich a také u konvertitů k islámu. Islám tedy dle něho není příčinou radikalizace, tou je kombinace faktorů sociálních, psychologických a kulturních a jakási forma nihilismu nacházející vyjádření v džihádistickém násilí. Náboženství tak podle něho nehraje podstatnou roli a větší význam nepřikládá ani špatné migrační a integrační politice s poukazem na to, že mnoho zahraničních bojovníků bylo plně integrováno do francouzské společnosti lépe než jejich rodiče a vylučuje i vliv francouzské koloniální nadvlády např. v Alžírsku. Rozhodující vliv má podle něho odpor k životnímu stylu svých rodičů a zároveň k západnímu způsobu života a využití salafismu jako cesty revolty. Porážka IS nebude podle něho mít na radikalizační proces vliv a radikálové budou sympatizovat s obdobnou skupinou, nebo jejich revolta s věkem a deziluzí vymizí tak, jak to bylo u levicových radikálů v 70. letech. Ke komplexnosti fenoménu islamistické radikalizace konstatuje, že: „srovnávat dobrý a špatný islám nedává smysl, ne proto že islám je buď dobrý, nebo špatný, ale protože proces násilné radikalizace má jen málo co dočinění s

⁶ ROY, Olivier. *Jihad and Death: The Global Appeal of Islamic State*. London: C Hurst & Co Publishers, 2017. s 41- 67 ISBN 9781849046985.

náboženstvím, a radikální teologie jako je salafismus, nevede nezbytně k násilí.⁷

- Dle Gillese Kepela je jednoznačnou příčinou radikalizace muslimů ve Francii salafistický výklad islámu, v minulosti vliv džihádistických veteránů z Afghánistánu z 80. let 20 století a následná propaganda Al-Káidy. Budoucí úspěch radikálního rozpínavého islámu vidí v aktivitách jednotlivců a malých skupin, které až poté povedou k větším územním ziskům.⁸ „Když sledujeme životní dráhu mladých lidí, kteří se zapojili do džihádu, aby pak skončili ve vězení, vidíme v první etapě vymývání mozku pietistickým salafistickým imámem, po němž přijde džihádistický verbíř, jež novému adeptu vsugeruje, že žízeň po absolutnu lze uhasit militantní aktivitou, ta mu přinese větší vzpruhu, než slaboduché kázání pánbíčkářů. Ale mechanismus přechodu od fundamentální zbožnosti k džihádu není automatický ani neodvratný.“⁹

Podle dalších odborníků pak „radikalizace není postupným procesem zrání, ale spíše poměrně rychlým procesem stvrzení alternativní identity“¹⁰. Pro utvrzení procesu radikalizace zahraničních bojovníků bylo podstatné, že uvnitř jejich skupiny sdílejících společný život v chalífátu došlo k vytvoření silných sociálních vazeb - identitní fúze. Zahraniční bojovníci, kteří se znali z dřívějšíka, popř. prodělali společný výcvik, byli v rámci IS ponecháni pohromadě a tak se spolu s manželkami a dětmi integrovali jednodušeji do struktur IS. Spjovala je ochrana společných zájmů a hodnot, bojovali, když ne z náboženského a politického zápalu, tak pocitu identifikace se skupinou a boje za domov svůj a svých spolubojovníků. Upevňovalo se tak vnímání „my vs. oni.“

⁷ ROY, Oliver, et al. Ethno-religious Conflict in Europe: Typologies of Radicalisation in Europe's Muslim Communities. *Paperbacks, Brussels*, 2009 s. 11-26. dostupné na https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1348479

⁸ KEPEL, Gilles. *Válka v srdci islámu: střet civilizací, nebo dialog kultur?*. 1. české vyd. Praha: Karolinum, 2006, s. 221 ISBN 80-246-1217-8.

⁹ tamtéž s. 224.

¹⁰ BERÁNEK, Ondřej a Bronislav OSTŘANSKÝ, ed. *Islámský stát: Blízký východ na konci časů*. Praha: Academia, 2016. s. 222 Orient (Academia). ISBN 978-80-200-2654-5.

Přestože nepochybně stoupá důležitost online prostředí v procesu radikalizace, odborníci zdůrazňují, že jde o inicializační místo a k důležitější části procesu radikalizace dochází na interpersonální rovině.¹¹ Moderní technologie tak sice hrají zásadní roli v propagandě, nemohou ale nahradit osobní kontakt, vliv veterána džihádu („veteránský blowback efekt“¹²), pocity přátelství a souznění. Samotná rekrutace probíhá již nejčastěji tzv. face-to face a osobní kontakty a sociální vazby reálného světa jsou stále prioritní. Tato teorie je podpořena počty zahraničních bojovníků pocházejících z muslimských lokalit v evropských velkoměstech s těsnými sociálními vazbami např. bruselské předměstí Molenbeek.¹³ Mnohdy se jedná o příbuzné, či dokonce sourozence. Za místa s největším radikalizačním potenciálem jsou kromě online prostředí považovány věznice, kulturní a komunitní muslimská centra a v neposlední řadě mešity a komunitních center, kde je zjevným faktorem setkávání osob s podobným náboženským a ideologickým přesvědčením, který je pod vlivem radikálních imámů a verbířů přiosťován. Zároveň dochází k samovolnému rozšiřování džihádistické ideologie i mezi přáteli a spolužáky.

¹¹ Religiously motivated extremism › Violence Prevention Network. Homepage | Violence Prevention Network [online]. [cit. 18.01.2022]. Dostupné z: <https://violence-prevention-network.de/extremismus/religioes-begrueendeter-extremismus/?lang=en>

¹² SEE, S. *Returning Foreign Terrorist Fighters: A Catalyst for Recidivism Among Disengaged Terrorists. Counter Terrorist Trends and Analyses*, 10(6), s. 9. [online] Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/26435161>

¹³ Molenbeek: Hnízdo evropského džihádu, kde se líhnou klany radikálů — ČT24 — Česká televize. ČT24 — Nejdůvěryhodnější zpravodajský web v ČR — Česká televize [online]. Copyright © Česká televize 1996 [cit. 22.01.2022]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/1734004-molenbeek-hnizdo-evropskeho-dzihadu-kde-se-lihnou-klany-radikalů>

Za rizikové faktory islamistické radikalizace lze považovat:¹⁴

1. Věk – jedná se nejčastěji o velmi mladé muže, kdy průměrný věk se dle odhadů pohybuje okolo 20 let, přičemž ale výkyvy na obě strany věkového spektra nejsou nijak výjimečné. Přesto je nejohroženější skupinou z hlediska radikalizace mladá generace, odborníci často hovoří o 2. a 3. generaci imigrantů.
2. Pohlaví, kdy valná většina zahraničních bojovníků jsou muži, ženy tvoří cca 15%.
3. Náboženské vyznání – samozřejmě jde nejčastěji o muslimy - sunnity, často mladé s nízkým náboženským vzděláním, v některých případech se jedná o „nepraktikující“ muslimy či čerstvé konvertity, ovšem konvertující nikoli pod vlivem náboženských autorit v mešitách, ale vlivem přátel či charismatických osobností.
4. Příslušnost k pouličnímu gangu zejména v předměstích evropských velkoměst s lokalitami, kde žije převážně muslimské obyvatelstvo a poskytují velký rekruční potenciál.
5. Předchozí kriminální zkušenosti byly v zasažených zemích zjištěny u velké části zahraničních bojovníků („crime terror nexus“). Kriminální zkušenosti jsou v tomto prostředí vnímány pozitivně jako přínos organizaci, práce pro ni pokračováním v nezákonných aktivitách jako možnost vykoupení ve jménu džihádu a očištění od svých předchozích hříchů. Teroristé ke své činnosti využívají i jiné osoby z tohoto prostředí, které jejich činnost usnadňují např. výrobou pozměněných dokladů totožnosti. Navíc někteří radikální imámové schvalovali obstarání peněz nelegálním způsobem, pokud mělo sloužit k financování džihádu.¹⁵

¹⁴ VEGRICHTOVÁ, Barbora. *Hrozba radikalizace: terorismus, varovné signály a ochrana společnosti*. Praha: Grada, 2019. s. 68-69 ISBN 978-80-271-2031-4.

¹⁵ Europol (ed.), 'EU Terrorism Situation and Trend Report (TE-SAT),' Europol, 2020, s. 22.

[online] dostupné z :

https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/european_union_terrorism_situation_and_trend_report_te-sat_2020_0.pdf

Kriminální zkušenosti vypovídají také o odmítavém zahraničních bojovníků postoji vůči státním autoritám a úřadům, vzor a úctu u nich získali naopak radikální duchovní a veteráni džihádu.

6. Pobyt ve vězení - věznice jsou odborníky považovány za vysoce zranitelná prostředí z hlediska radikalizace. Odsouzení jsou izolováni od předchozího života, rodiny a přátel, naopak se při procesu prizonizace přizpůsobují vězeňské hierarchii a hledají ochranu skupiny, čímž může být usnadněna jejich rekrutace a radikalizace. Problematika muslimských vězeňských gangů je typická pro západní evropské země, muslimská menšina ve vězení poskytuje možnost identifikace se skupinou založenou na náboženském a etnickém spojení členů, kteří přestože nejsou teroristy, přijmou hodnoty takové organizace. Odsouzení teroristé, pokud se nejedná o dlouhý časový úsek, vnímají čas strávený ve vězení jako možnost získání nových kriminálních znalostí a kontaktů, ideologicky působit na spoluvězně a udržovat si podporu zvenčí. Navíc sami sebe nevnímají jako zločince, ale bojovníky proti nevěřícím, západním politickým systémům. Důležité je, ale také období po propuštění z vězení, vzhledem ke komplexnosti a dlouhodobosti procesu radikalizace. Je zřejmé, že v přístupech jednotlivých evropských zemí hrají roli rozdíly v oblastech trestního práva, penologie, etnického složení dané země, množství přistěhovalců a jejich poměrného zastoupení na počtech uvězněných atd.

Co se týče diskutovaného vztahu mezi migrací a terorismem („migration - terrorist nexus“), nebyl vědecky prokázán ani podložen. Riziko plyne z nedostatečné integrace migrantů, jejich frustrace a nepřátelského postoje vůči vládě a úřadům dané země, kterou přestože jsou, nebo chtějí být občany, nevnímají jako svou domovinu. Migrace a uprchlické vlny mohou být zahraničními bojovníky využívány k přesunům do cílové země, ačkoliv to a v jaké míře, je vzhledem k nepřehlednosti migračních vln do Evropy v poslední dekádě nemožné stanovit.

Radikalizační úsilí IS by nebylo úspěšné bez propracované propagandy. IS účelově v ní překrucoval a dezinterpretoval věrouku islámu, svůj výklad náboženských otázek založil na apokalyptickém vidění světa a selektivním vybírání právě hodících se citátů z Koránu, bez širšího kontextu, za jakého tyto texty vznikly. Strategickým cílem propagandy bylo vytvoření globálního chalífátu, který bude inspirovat jednotlivce kdekoliv na světě k teroristickým útokům proti nepřátelům, nezávisle na organizaci, bez ohledu na způsob provedení. Za tímto účelem oslovoval co nejširší cílové skupiny zahrnující jak bojovníky IS a jeho sympatizanty, tak i odpůrce prostřednictvím okázalé brutality a neskrývaného teroru s využitím téměř výhradně internetu.¹⁶ IS pochopil, že pokud mají záběry zaujmout, musejí být šokující co do brutality násilí a kreativní z hlediska způsobů mučení a poprav. Účelem bylo mimo jiné vyděsit své potencionální nepřátele a odpůrce, a také v neposlední řadě odradit potencionální dezertéry.

Příčinami atraktivity IS pro radikalizované evropské muslimy byla mimo jiné schopnost zaujmout nearabsky mluvící publikum. Propaganda IS se dokázala přizpůsobit cílovým skupinám, mluvit jejich jazykem a nabízet nonkonformní způsoby života a adrenalinové zážitky včetně života v bojové zóně. Nástrojem se stala poselství zahraničních bojovníků zpět do domovských zemí pro další možné následovníky, „zvláště důležitá jsou veřejná vystoupení cizích bojovníků IS, při nichž líčí své osobní příběhy a motivaci vykonat hidžru, připojit se k organizaci a podílet se na boji v Iráku a Sýrii.“¹⁷ Po roce 2014 kdy byl vyhlášen chalífát a tažení IS bylo na vítězné vlně, se ZB přestali na internetu a na profilech sociálních sítí opatrně schovávat pod přezdívkami a zahalovat si obličej.

Mediální prostor kromě klasických internetových platforem (Twitter, Facebook, Telegram, VKontakte) zabírala tištěná a elektronická verze anglicky psaného časopisu *Dábiq*. Ten vycházel od roku 2014 za účelem ideologické

¹⁶ BERÁNEK, Ondřej a Bronislav OSTŘANSKÝ, ed. *Islámský stát: Blízký východ na konci časů*. Praha: Academia, 2016. s. 170 - 171 Orient (Academia). ISBN 978-80-200-2654-5.

¹⁷ tamtéž s. 149

legitimizace IS a rekrutování nových stoupců a cílil mimo jiné na vysokoškolsky vzdělané odborníky, kteří byli pro chalífát nezbytní (inženýry, lékaře atd.)¹⁸, ale i na méně vzdělané mladé muže, často s delikventní minulostí, více než náboženský náboj zajímalo dobrodružství, adrenalin, násilí, zbraně, boj a vojenské prostředí. Internet a online prostředí poskytly IS možnost vyhnout se cenzuře a sítě umožnily získat od příjemců zpráv i zpětnou vazbu. Podle zjištění Institute for Economics & Peace téměř 50% členů IS uvedlo, že byli radikalizováni samostatně, čistě na základě materiálů v sociálních médiích.¹⁹

1.1. Deradikalizace a odpojení

Při řešení radikalizace jako bezpečnostní hrozby se uplatňují dva přístupy zohledňující načasování tohoto procesu.

1. Prevence radikalizace založená na předcházení tomuto procesu, která se zaměřuje na zranitelné skupiny.
2. Působení na již radikalizované jedince spočívající v odpojení, reintegraci do společnosti a deradikalizaci.

Pojem deradikalizace je vnímán jako soubor zastřešujících opatření, jehož význam spočívá ve snížení rizik spojených s radikalizací a zpomalením případně i zastavením a zvrácením dokonaneého radikalizačního procesu. Probíhá na dvou úrovních:

1. Behaviorální stránka tzv. odpojení (disengagement). S touto částí se pojí úsilí odpoutání radikalizovaného zahraničního bojovníka od IS vystoupením ze skupiny a následnou změnou vzorců chování, které směřuje k zabránění dalšímu násilnému jednání, případně teroristickému

¹⁸ tamtéž s. 157

¹⁹ Institute for Economics & Peace. Global Terrorism Index 2020: Measuring the Impact of Terrorism, Sydney, November 2020, s.77 [online]. dostupné z: <http://visionofhumanity.org/reports>

útoku, formou intervence na počátku procesu třeba i represivního charakteru.

2. Kognitivní strana spočívající v obnovení důvěry radikála v systém a vůli integrovat se zpět do společnosti, odolat islamistické ideologii, jednoduše řečeno změnit způsob myšlení. Měla by být tím finálním cílem - deradikalizace.

Deradikalizace a odpojení nejsou opakem radikalizace a nelze je jednoduše vidět jako sestupné kroky po pomyslném radikalizačním schodišti, či jako absolvování stejných fází a kroků v opačném sledu. Odborníci se shodují, že na rozdíl od behaviorální je úspěšnost kognitivní stránky velmi špatně vyhodnotitelná a odhadnutelná. To, zda byla deradikalizace dovršena a jedinec ve své mysli skutečně zavrhl násilnou ideologii, nelze nikdy s jistotou říci. Vzhledem k blízkosti a prolínání obou úrovní, lze konstatovat, že není deradikalizace bez odpojení ale naopak, odpojení je možné i bez následné deradikalizace. Oba jevy tedy nelze jednoznačně oddělit.

V procesu deradikalizace dochází ke vzdání se sdílených radikálních sociálních norem, hodnot, přístupů, přesvědčení. Jde o postupný proces, ne vždy lineární. Nebezpečí zobecňování a zjednodušování tohoto procesu v sobě skrývá nebezpečí – jedinci, kteří jeví známky odpojení se od skupiny, tím že se neangažují v přípravě a páchání násilných útoků nejsou deradikalizovaní a v průběhu procesu mohou dostat impuls k znovuzapojení se do aktivit a tím dojde ke zmaření procesu deradikalizace. Impulsem k samostatné deradikalizaci může být ztráta iluzí a vystřízlivění pod vlivem reality.

Cílem deradikalizačních programů je

- Zabránění teroristickým a násilným útokům.
- Snížení počtu radikalizovaných, jejich resocializace a přehodnocení životních hodnot a idejí.
- Využití poznatků a zkušeností deradikalizovaných v dalším procesu ve prospěch ostatních.

- Nabídka „odchodových“ programů pro radikalizované.
- Upřednostňování preventivního působení před represí.
- Snížení nákladů ve vězeňství na problematické radikalizované s dlouhodobými tresty.
- Shromažďování informací pro trestní řízení²⁰

Pro nastartování procesu odpojení a případně deradikalizace je klíčová detekce radikalizace. Ta je zaměřena na správné a včasné vyhodnocení varovných signálů – indikátorů, představujících souhrn z hlediska radikalizace rizikových osobnostních a sociálních faktorů. Klíčem je objektivní nezájatý pohled a dostupná poznání o osobě z doby před radikalizačním procesem, tak aby možné tyto fáze vzájemně porovnávat. Některé indikátory jsou obecně platné, jiné je nutno aplikovat v kontextu daného státu a sociální skupiny, kulturních a historických faktorů.

Indikátory islamistické radikalizace zahraničních bojovníků, které se projeví ve vnějším prostředí a jsou tak pozorovatelné nejbližším okolím:

- a) Problematická sebeidentifikace, odcizení se od rodiny a přátel a negativní vlivy nových přátel, party, radikálních duchovních a veteránů džihádu.
- b) Změna jména, volba pseudonymu – noví zahraniční bojovníci, zvláště konvertité volbou muslimského jména vyjadřovali přijetí nové identity a oddanost IS. Změna měla nejen symbolické ale i ryze pragmatické důvody, jako např. únik z hledáčku bezpečnostních složek.
- c) Styl oblékání a vnější vzhled – zavrnutí dřívějšího stylu a preferování muslimského oděvu, nebo jeho části, odstranění či zakrytí „nemuslimského“ tetování či změna stravovacích návyků. U mužů pak také plnovous.

²⁰ SCHMID, Alex P. Radicalisation, de-radicalisation, counter-radicalisation: A conceptual discussion and literature review. *ICCT Research Paper*, [online]. Copyright © ICCT – The Hague 2013 [cit. 18.01.2022] s. 44 – 45 Dostupné z: <https://icct.nl/publication/radicalisation-de-radicalisation-counter-radicalisation-a-conceptual-discussion-and-literature-review/>

- d) Zvýšená aktivita na islamistických internetových stránkách a sociálních sítích zprostředkovávajících s islamisty kontakt.
- e) Osobní setkávání v náboženských a muslimských komunitních centrech, vedená potřebou kontaktu s osobnostmi podporujícími IS – duchovními, verbíři IS či veterány džihádu.
- f) Shromažďování propagandistických materiálů v tištěné ale zejména elektronické podobě (Inspire, Dabiq²¹) a rekvizit odkazujících na IS např. černých vlajek.
- g) Změna vyznání či praktikování náboženství - z nepraktikujících muslimů se náhle stávají zapálení islamisté. U konvertitů je třeba zkoumat a vyslechnout si skutečné důvody konverze, zda byla učiněna samostatně nebo pod vlivem vůdčí osobnosti.
- h) Kritický pohled na většinovou západní společnost optikou „my vs. oni“, popř. politický aktivismus, účast na násilných veřejných protestech na obranu „utlačované skupiny“ a při této příležitosti napadání bezpečnostních složek.
- i) Násilná, nenávistná rétorika a oslavování násilí a kultu mučedníka.
- j) Veřejně deklarovaná příslušnost k IS.²²

Detekce se neobejde bez občanské angažovanosti, osvěty v zasažených komunitách, popř. oznamování podezřelých aktivit a osob, zejména na místech označených jako měkké cíle.

Mladiství jsou v tomto ohledu zvláště zranitelnou skupinou, jsou snadno ovlivnitelní, což je umocněno jejich značnou aktivitou na sociálních sítích. Způsobem vedoucím k přerušení tohoto procesu je např. diskutování o

²¹ VALLEE, Charles *Digital Jihad: Al-Qaeda and the Islamic State Dabiq vs. Inspire* International Institute For Counter-Terrorism [online]. Copyright © 2015 [cit. 22.01.2022]. Dostupné z: <https://www.ict.org.il/UserFiles/Vallee-Digital-Jihad-Dabiq-Inspire.pdf>

²² DZHEKOVA, Rositsa et al: *A Framework for Risk Indicators*. ResearchGate | Find and share research [online]. Copyright © 2017 [cit. 22.01.2022]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/314154103_Monitoring_Radicalisation_A_Framework_for_Risk_Indicators

problémech náboženství, politiky a rozšiřovat schopnost kritického myšlení, respektu k odlišnostem a pluralitě názorů. Dále uvádění konkrétních příkladů podlehnutí radikalizaci z blízkého okolí, zbavení se předsudků, naslouchání názorům a pocitům mladistvých nabídnutí příkladu hodného následování.

Snaha o deradikalizaci čelí mnoha úskalím, zejména rezervovaností a nedůvěře muslimských komunit na Západě vůči úřadům a bezpečnostním složkám a je podmíněna dobrovolnou aktivní účastí radikalizované osoby.

Zde je nutné poznamenat, že poznatky z této oblasti se získávají velmi obtížně s ohledem na neschopnost přímého pozorování a krátký časový úsek kdy se touto problematikou odborníci zabývají. Předmětem výzkumu je i rezistence většiny muslimské populace proti radikalizačním snahám, kdy se ukazuje, že vnější faktory nejsou těmi nejvýznamnějšími a naopak osobnostní a psychologické a situační faktory mohou sehrávat významnější roli.

Za faktory, které lze aplikovat na problematiku deradikalizace zahraničních bojovníků IS lze zařadit:

- Odmítnutí džihádismu a násilí a jejich nahrazení nenásilnými cíli, poskytnutí motivace k deradikalizaci
- Vnitřní přesvědčení o nepřípustnosti násilné cesty ve jménu islámu
- Změna pohledu „my vs. oni“
- Deziluze z džihádistické ideologie a pomýlené interpretace islámu a Koránu
- Na základě reálných zkušeností rozčarování z této ideologie a života v chalífátu pod vlajkou IS
- Praktická snaha o zpretrhání vazeb s IS
- Ochranné faktory - vliv rodiny, nejbližšího sociálního zázemí, komunity a blízké muslimské veřejnosti odmítající legitimitu násilného džihádu IS.²³

Svůj zájem deradikalizační programy soustředí na edukaci a to skupin jak ohrožených radikalizací, tak i osob, které s nimi přicházejí do styku a mají

²³ VEGRICHTOVÁ, Barbora. *Hrozba radikalizace: terorismus, varovné signály a ochrana společnosti*. Praha: Grada, 2019. s. 158 ISBN 978-80-271-2031-4.

možnost odhalit indikátory radikalizace. Další oblastí je online prostředí, vězeňská zařízení a legislativní stránka problematiky.

Při přenosu zahraničních zkušeností je vzhledem k různorodým faktorům třeba zabránit desinterpretaci a zohlednit specifika daného státu a zasažené sociální a etnické skupiny. V deradikalizačních programech jednotlivých států se zpravidla zrcadlí dosavadní zkušenosti s teroristickými útoky, jejich aktuálnost a naléhavost veřejného mínění, ekonomická, sociální a kulturní realita dané země. Zkušenosti naznačují, že mnohem snadnější a efektivnější je cesta usnadnění odpoutání se od organizace a jejího násilného působení, než samotná deradikalizace myslí a životních postojů, která může přijít velmi pozvolně s věkem. Klíčovým faktorem je dlouhodobost programů, která se často dostane do rozporu s veřejným míněním a politickými strategiemi, kdy je třeba veřejnosti předvést rychlé výsledky, nejméně v řádu volebního období. V případě, že dojde k teroristickému útoku, je patrná snaha po razantních opatřeních represivního ražení s okamžitým viditelným efektem. A to bez ohledu na to, zda se v dlouhodobém horizontu ukáží jako kontraproduktivní. Ukázalo se, že deradikalizační programy je obtížné jak vytvořit, tak udržet při životě. Kromě finanční náročnosti čelily také kritice veřejnosti, že je s radikály zacházeno lépe, než je tomu v porovnání s méně závažnými kriminálníky.²⁴

Dalo by se říci, že souběžně s odpojením, případně deradikalizací probíhá také rehabilitace a reintegrace. Jde o ucelený proces, v ideálním případě ústící u dané osoby v dobrovolný a soběstačný život v demokratické společnosti, bez příklonu k extremistickým ideologiím nebo podílením se na extremismem inspirovaných násilných aktivitách. Skládá se z kombinace sociální integrace do komunity a funkční integrace ve smyslu schopnosti udržení si stálého zaměstnání, bydlení a zdravotní péče a dlouhodobého období stabilizace, během kterého jsou pozitivní výstupy předchozích elementů zvnitřňovány, posilovány a upevňovány. Nutno zdůraznit, že rozhodujícími aktéry v procesu

²⁴ FILLION, Stéphanie *What we can learn from France's failed deradicalization center* [online] Dostupné z: <https://www.lastampa.it/esteri/la-stampa-in-english/2017/09/02/news/what-we-can-learn-from-france-s-failed-deradicalization-center-1.34412986>

rehabilitace jsou vždy radikalizované osoby a bez jejich aktivního zapojení a odhodlání je rehabilitace neúčinná. Klíčovým, zejména v počátcích procesu rehabilitace, je nutnost přesvědčit radikála o odpovědnosti za své předchozí činy a oběti a k převzetí odpovědnosti za svou budoucnost cestou spolupráce na jeho rehabilitaci.²⁵

1.2. Zahraniční bojovníci

Rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 2178 (2014) definuje zahraniční teroristické bojovníky (Foreign terrorist fighters) jako „jednotlivce, kteří cestují do jiného státu, než je stát jejich pobytu či občanství, za účelem páchání, plánování, přípravy teroristických činů, účasti na těchto činech nebo poskytování či podstoupení teroristického výcviku, eventuálně ve spojení s ozbrojeným konfliktem“.²⁶ Rozsah definice byl záměrně širší, neboť ne všichni zahraniční bojovníci odjíždějí do Iráku či Sýrie měli v úmyslu se připojit k bojům a chtěli zde např. pouze absolvovat výcvik.

Zahraničními bojovníky obecně lze chápat občany cizího státu, kteří stojí nejčastěji ve vnitrostátním konfliktu na straně „povstalců“ a to vůči státní moci, nicméně není vyloučen ani boj vůči cizí státní moci (paralela s válkou v Afganistánu před stažením vojsk SSSR). Nejde tak ani o povstalce, který má vazbu na dané území či např. etnikum a bojuje proti státní moci v domovském státě ani o mezinárodního teroristu, který bojuje za globální džihád bez územních omezení. Motivací zahraničních bojovníků je v první řadě ideologie, ale to nevylučuje tu skutečnost, že za svou činnost dostává zapláceno. Takovéto členění nemusí být nutně nejpřesnější, když za zahraniční bojovníky IS by měli

²⁵ WALKENHORST, Dennis et al: RAN Manual *Rehabilitation of radicalised and terrorist offenders for first-line practitioners* [online]. Copyright © 2020 Radicalisation Awareness Network [cit. 22.01.2022]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/home-affairs/system/files/2020-06/ran_rehab_manual_en.pdf

²⁶ Rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 2178(2014) ze dne 24. září 2014 o zahraničních teroristických bojovnících.

být považováni i občané Sýrie a Iráku, žijící dlouhodobě v zahraničí a bez reálných vazeb na daný stát.

„Radikalizovaní evropští muslimové v současnosti odcházejí do konfliktních zón obyčejně s úmyslem bojovat proti pocíťovanému ohrožení jejich transnárodně definovaného společenství.“²⁷ Jedná se o defenzivní mobilizaci spočívající v aktivizaci radikalizovaných budoucích zahraničních bojovníků k ochraně ummy.

V roce 2015, tedy v době největší expanze IS, v Sýrii a Iráku působilo cca 31 000 zahraničních bojovníků, což je počet převyšující průměr u podobných konfliktů (např. Afghánistán vs. SSSR) s významným podílem evropských bojovníků. Odhaduje se, že do oblastí Iráku a Sýrie z evropských zemí od roku 2012 vycestovalo cca 5 300 mužů a žen a cca 1 000 dětí, přičemž dalších 600 se zde nejspíš narodilo. Dle dostupných údajů se většina evropských zahraničních bojovníků vrátila ve dvou vlnách; první v letech 2013 – 2014 před vyhlášením chalífátu a druhá po tomto datu. Z hlediska získaných bojových zkušeností je druhá vlna vnímána jako „zocelenější bojem“ a oddanější ideologii IS se silnější akceptací násilí. Celková průměrná návratnost zahraničních bojovníků v rámci zemí EU a Velké Británie je odhadována na 22 – 24%. Od pádu IS v březnu 2019 na těchto územích zůstává cca 2 500 osob, zejména žen a dětí.²⁸ V průběhu dalších let budou v Evropě další zahraniční bojovníci propouštěni z vězení a budou tak v podstatě tvořit další – třetí vlnu. V souvislosti

²⁷ BERÁNEK, Ondřej a Bronislav OSTŘANSKÝ, ed. *Islámský stát: Blízký východ na konci časů*. Praha: Academia, 2016. s. 218 Orient (Academia). ISBN 978-80-200-2654-5.

²⁸PEREŠIN Anita, PISOIU Daniela *Repatriated foreign terrorist fighters and their families: European experiences & lessons for P/CVE*, June 2021. European Commission [online]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/home-affairs/networks/radicalisation-awareness-network-ran/publications/repatriated-foreign-terrorist-fighters-and-their-families-european-experiences-lessons-pcve-june_cs

s ní upozorňují Renard a Coolsaet na to, že „nic nenasvědčuje tomu, že by tyto osoby opustily svou ideologii a co je důležitější vzdaly se teroristického násilí.“²⁹

Největší zastoupení, co do počtu evropských zahraničních bojovníků, měla Francie, Velká Británie a Německo, v poměru k počtu obyvatel pak Belgie, Nizozemí, Norsko, Rakousko, Dánsko a Švédsko.³⁰

Zkušených bojovníků se tedy do domovských zemí dle odhadů nevrátilo velké množství. Buď padli v boji, nebo se vrátit nemohli, popř. by čelili trestním postihům. Vracející mohli pod vlivem reality života v IS procitnout a zjistit, že jejich představy a propaganda IS je od skutečnosti vzdálena. Kontrast brutality bojů, nejednotnosti bojujících džihádistických uskupení, odporu domácího obyvatelstva a romantických představ o životě v chalífátu je příliš ostrý.

Zahraniční bojovníky dle vztahu k území IS lze členit na:

1. Zahraniční bojovníky, kteří zůstali na území ovládaném v minulosti IS.
2. Zahraniční bojovníky, kteří zde zemřeli.
3. Zahraniční bojovníky, kteří se vrátili do zemí původu.

Dle odhadů ICCT převládá mezi evropskými zahraničními bojovníky první skupina s podílem 47%, skupina těch co na bojišti zemřeli, byla přibližně 14%. Dalších cca 30% zahraničních bojovníků se vrátilo do Evropy, u 9% je jejich osud nezjištěn. Problémem zmíněných údajů je, že zahrnují pouze určitý výsek v období existence IS, zejména tedy jeho vrcholu. Navíc tříступňová typologie předpokládá, že tyto údaje jsou statické a nedomýšlí možnou dynamiku, přechody z 1. a 3. typu. Zjednodušeně řečeno, ti co zůstali, tak mohou zemřít,

²⁹ RENARD Thomas and COOLSAET Rik. *Returnees: who are they, why are they (not) coming back and how should we deal with them? Assessing Policies on Returning Foreign Terrorist Fighters in Belgium, Germany and the Netherlands* s. 25 ISBN 979-10-96843-15-2

³⁰ BERÁNEK, Ondřej a Bronislav OSTŘANSKÝ, ed. *Islámský stát: Blízký východ na konci časů*. Praha: Academia, 2016, s. 226 Orient (Academia). ISBN 978-80-200-2654-5.

nebo se vrátit do domovských zemí, a ne všichni představují bezpečnostní hrozbu s rizikem teroristického útoku.³¹

Osobnost zahraničního bojovníka

Přestože je obtížné definovat typického zahraničního bojovníka IS, na základě komparativní analýzy 34 různých studií s o to Dawson pokusil a došel k těmto závěrům:³²

- Většina západních zahraničních bojovníků byli mladí svobodní muži (průměrný věk 26 let) z rodin muslimských imigrantů, podíl žen byl cca 18%; průměrný věk je zkomponován z mnoha výzkumů a zpráv, nicméně není jasné, k jakému období se tento údaj vztahuje – jde o okamžik vycestování, návrat, zatčení...?
- Počty konvertitů k islámu mezi zahraničními bojovníky se pohybují kolem 15% s vyšším podílem mezi ženami. Co lze z dostupných dat dovodit je fakt, že konvertité jsou náchylnější stát se zahraničními bojovníky.
- Kolem 80% zahraničních bojovníků mělo občanství země, ze které vycestovali, nicméně navzdory očekáváním nesrovnalosti v datech poskytnutých jednotlivými zeměmi naznačují, že toto nelze využít jako indikátor jejich integrace. Většina těchto občanů pochází z 2. generace muslimských imigrantů a vyrostli nebo se narodili na Západě.
- Data o vzdělání a nezaměstnanosti zahraničních bojovníků ze Západu nelze generalizovat, navzdory očekávání, že jde o osoby spíše s nižším vzděláním s velkým stupněm nezaměstnanosti a čelící chudobě se studie na toto téma do velké míry rozcházejí. Proto ani nelze tyto faktory dát do přímé souvislosti s radikalizací.
- Údaje o duševním zdraví západních zahraničních bojovníků jsou taktéž rozporuplné a nesourodé a navzdory očekáváním se dostupné studie na

³¹ DAWSON Lorne I. *A Comparative Analysis of the Data on Western Foreign Fighters in Syria and Iraq: Who Went and Why?* [online]. Copyright © 2021 [cit. 23.01.2022]. ISSN: 2468-0486 Dostupné na: <https://icct.nl/app/uploads/2021/02/Dawson-Comparative-Analysis-FINAL-1.pdf>

³² tamtéž s. 2 – 3

toto téma shodují na relativní „normálnosti“ duševního zdraví většiny teroristů včetně zahraničních bojovníků.

- Dostupné údaje neprokázaly jednoznačně rozhodující význam ideologie a náboženství jako motivace k připojení se k IS, za mnohem důležitější jsou některými odborníky považovány socioekonomické faktory.

Dawson uvádí, že vzorky zahraničních bojovníků využitě při těchto studiích jsou příliš malé k poskytnutí spolehlivých závěrů a za obecný závěr studií na toto téma pokládá komplexitu procesu radikalizace, potřebu multidisciplinárního postupu a pochopení, že radikalizace u dvou individuí probíhá pokaždé jinak.³³ Významný vliv na zastoupení zahraničních bojovníků z jednotlivých evropských zemí má velikost muslimské populace v dané zemi a stupeň jazykové a kulturní soudržnosti; proporčně více jich pochází z homogenních zemí s velkou muslimskou minoritou, která je málo integrovaná do většinové společnosti.

Pozorování a dotazováním vzorku 43 zahraničních bojovníků došli el-Said a Barret k závěru, že „ve skutečnosti pouze malé množství dotazovaných zahraničních bojovníků bylo zřejmě silně věřících, a jen málo jich pocházelo z takového prostředí. Zajímavé je, že většina ze zahraničních bojovníků, kteří přiznali ideologickou motivaci, byli náboženskými nováčky, kteří začali navštěvovat mešitu a modlit se v období Arabského jara 2011, období které popisovali jako *sahwa* (probuzení). Většina zahraničních bojovníků v tomto vzorku cítila povinnost odjet do Sýrie a bránit to co vnímali jako vlastní skupinu.“³⁴ Dawson k tomu poznamenává, že i takovéto výsledky rozborů přinášejí mnoho otázek. Co znamená „silně věřící“, jak lze měřit zbožnost? Je snad zbožnost toho, kdo konvertoval nedávno a přesto hodlá za souvěrce položit život v boji méněcenná, než toho kdo věří celý život a vyrůstá ve věřící rodině? Za další úskalí toho výzkumu považuje fakt, že na otázku náboženské motivace v odjezdu do Sýrie odpovědělo pouze 60 % dotázaných zahraničních bojovníků,

³³ tamtéž s. 19

³⁴ El-Said and BARRETT, *Enhancing the Understanding of the Foreign Terrorist Fighters Phenomenon in Syria* [online]. Copyright © 2017 [cit. 23.01.2022]. s 35 – 38 Dostupné z: <https://utveier.no/app/uploads/sites/2/fn-rapport-om-returnerte-fremmedkrigere.pdf>

což kompromituje celkový obraz.³⁵ V otázce náboženské erudice dospěli el-Said a Barret k závěru, že je u zahraničních bojovníků velmi nízká. To zda, je toto zjištění relevantní pro určení míry náboženské motivace, je dle Dawsona přinejmenším sporné.³⁶ Ve své práci se zaměřil i na odborné studie, které roli náboženství v motivaci zahraničních bojovníků kladou velkou váhu. Ty zjistili u vybraných vzorků silný pocit povinnosti pomoci utlačovaným sunnitům bránit jedinou správnou víru i prostřednictvím globálního džihádu, povinnost vykonat hidžru. Argumentace džihádistů je pevná a plná osobního přesvědčení ve kterém se vzájemně utvrzují. Pokud některý z autorů ve svých zjištěních nepřikládá roli socioekonomickým faktorům a krizím identity, pak je to právě náboženské přesvědčení, ve kterém vidí příčinu připojení se k IS.

Rozmanitost motivací, zkušeností, genderu a věku zahraničních bojovníků klade před dotčené státy výzvy v podobě možných bezpečnostních hrozeb, se kterými se budou muset v průběhu následujícího období vypořádat a zkušenosti využít k prevenci podobných situací v budoucnu. Nároky jsou kladeny také na vybalancování opatření k neutralizaci hrozeb a omezování garantovaných práv a svobod. Tomu je třeba přizpůsobit legislativní nástroje, dlouhodobé strategie v oblasti bezpečnosti a imigrace.³⁷

³⁵DAWSON Lorne I. *A Comparative Analysis of the Data on Western Foreign Fighters in Syria and Iraq: Who Went and Why?* [online]. Copyright © 2021 [cit. 23.01.2022]. s. 35 ISSN: 2468-0486 Dostupné na: <https://icct.nl/app/uploads/2021/02/Dawson-Comparative-Analysis-FINAL-1.pdf>

³⁶ tamtéž

³⁷ SCHERRER, Amandine, et al. *The return of foreign fighters to EU soil: Ex-post evaluation.* European Parliament Research Service, s. 38 ISBN 978-92-846-2794-3

2. Bezpečnostní aspekty návratu zahraničních bojovníků IS do EU

V roce 2013 varoval Europol ve své zprávě, že „navracející se zahraniční bojovníci mohou podněcovat dobrovolníky k připojení se do ozbrojených bojů v Sýrii.“³⁸ Také upozornil, že „mohou využít svůj výcvik, bojové zkušenosti, znalosti a kontakty k teroristickým aktivitám uvnitř EU“, což potvrdily o dva roky později útoky v Paříži a následně v Bruselu. Útočníkům se podařilo vyhnout se bezpečnostním opatřením na vstupu do schengenského prostoru s padělanými dokumenty a získat vozidla, zbraně, výbušniny, peníze a bezpečné úkryty v rámci muslimské komunity. Vykonali mnohonásobné, promyšlené útoky a některým z nich se následně podařilo nepozorovaně uniknout ze země. Pozdější vyšetřování ukázalo, že velitel útoků, belgický občan marockého původu Abdelhamid Abaaoud byl radikalizován při pobytu ve vězení v Belgii, kam byl odsouzen za loupeže spolu s dalším útočníkem Salehem Abdeslamem. Po propuštění vycestoval do Sýrie, kde se připojil k IS, a zapojil se do přípravy útoků na Francii, vybíral vhodné kandidáty, aby útoky nakonec i osobně řídil.³⁹ Útoky roku 2015 změnily způsob, jakým mezinárodní komunita pohlíží na hrozbu plynoucí z návratu zahraničních bojovníků. V jejich důsledku vlády západoevropských zemí a USA přezkoumaly existující protiteroristické koncepty a strategie, přijaly nové, přizpůsobené problematice nebezpečí zahraničních bojovníků. Protože roku 2018 došlo k signifikantní ztrátě území IS, existovala obava, že dojde k masivnímu návratu zahraničních bojovníků do zemí původu, což se nepotvrdilo. Ani zde ovšem nejsou údaje jednotné, a zatímco některé výzkumy naznačily, že velká část zahraničních bojovníků na bojišti zahynula, jiné

³⁸ Europol TE-SAT (2013): EU Terrorism Situation and Trend Report [online]. s. 22 ISBN 978-92-95078-76-5. Dostupné z [www:](http://www.europol.europa.eu/sites/default/files/publications/europol_te-sat2013_lr_0.pdf)

https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/publications/europol_te-sat2013_lr_0.pdf

³⁹ The inside story of the Paris and Brussels attacks - CNN. CNN International - Breaking News, US News, World News and Video [online]. Copyright © [cit. 23.01.2022]. Dostupné z: <https://edition.cnn.com/2016/03/30/europe/inside-paris-brussels-terror-attacks/index.html>

proti tomu varují, že hrozba navracejících se zahraničních bojovníků a veteránů, kteří přesunou do jiného konfliktu např. v Africe či Afghánistánu je opodstatněná. Sýrie a Turecko po porážce IS vyzvaly domovské státy zadržených a vězněných zahraničních bojovníků aby za své občany převzaly odpovědnost. I přes výzvy k repatriaci zůstala většina evropských států potýkajících se s tímto fenoménem ve svém přístupu značně rezervovaná a z tureckých utečeneckých a zadržovacích táborů jsou přijímány zpět především ženy a děti a to v jednotkách případů.⁴⁰ Vzhledem k epidemiologické situaci v následujících měsících byl značně omezen prostor pro cestování a také došlo k omezení migrace do Evropy a tím pravděpodobně i oddálení dalších návratů zahraničních bojovníků do Evropy. Osud signifikantní části kontingentu zahraničních bojovníků tak zůstává neznámý. Přitom identifikace a lokalizování těch co zbyli, by je jednou z priorit mezinárodního společenství a je to zároveň hlavní bod rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 2396 z roku 2017⁴¹.

V souvislosti s vojenskou porážkou IS se zintenzivnila diskuze na téma bezprostřednosti hrozby, kterou představují zahraniční bojovníci a to zejména z důvodu „přenosu bojiště na domácí půdu“. Takovéto úvahy byly založeny na víře, že náhlý návrat mnoha bojovníků zahltí zpravodajské a bezpečnostní složky a pokud státy nepřijmou nové strategie, nevytvoří, nebo nezískají odborníky na tuto oblast, tak čelí reálné hrozbě, že někteří zahraniční bojovníci dokáží proklouznout mezerami v systému, tak jak tomu došlo v Paříži a Bruselu, když před útoky v roce 2015 v Paříži se takováto hrozba jevila jako velmi málo pravděpodobná. IS byl zpočátku hrozbou regionální a nepředstavoval nebezpečí pro světovou veřejnost a cílil především na blízkého nepřítele – šíitské vlády Sýrie a Iráku. To z něho činilo v počátku více povstaleckou, než teroristickou

⁴⁰ Trump tells European countries to take back IS fighters - BBC News. BBC - Homepage [online]. Copyright © 2022 BBC. The BBC is not responsible for the content of external sites. [cit. 23.01.2022]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-47269887>

⁴¹ S/RES/2396(2017) | United Nations Security Council. [online]. Dostupné z: <https://www.un.org/securitycouncil/content/sres23962017>

organizaci, jakkoliv teroristické metody používal.⁴² Cragin uvádí, že změna v zaměření IS byla patrná zejména v letech 2014 – 2016, kdy došlo k patrnému přesunu zacílení IS i na tzv. vzdáleného nepřítele, a to zejména po zveřejnění videa s proslovem Abu Muhammada al-Adnaniho v roce 2016 s názvem “They Live by Proof” V něm tento propagandista IS nabádá stoupence, aby v případě, že nemají k dispozici pušku nebo výbušninu rozbíjeli hlavy nepřátel kameny, bodali je noži, sráželi je automobily, shazovali je z vysoko položených míst, škrtili je či otrávilí jedem a ničili jejich majetky. K dalšímu rozvoji této taktiky vedli IS i územní ztráty na bojišti a stoupající počet vracejících se zahraničních bojovníků.⁴³

Na základě zprávy The Soufan Center z roku 2017 lze zahraniční bojovníky rozdělit do 5 kategorií, z nichž každá je nositelem určitého rizika:⁴⁴

1. Zahraniční bojovníci, kteří se vrátili okamžitě, nebo brzy po svém příjezdu do chalífátu. Důvodem mohla být deziluze a ztráta sympatií k IS, neztotožnění se s násilnou a brutální povahou IS. I přes tuto zdánlivou deradikalizaci, mohou s přibývajícím časem a měnícími se podmínkami podlehnout nostalgickým a zkresleným vzpomínkám na chalífát a znovu se připojit k podobnému uskupení.
2. Zahraniční bojovníci zbaveni iluzí, kteří se vrátili po delším pobytu v chalífátu – deziluze mohla být vyvolána interními sváry v chalífátu, terorizováním muslimského obyvatelstva, spory o vedení a strategii, nicméně nemusela vyústit ve ztrátu cílů, ideálů a snů o ideálním muslimském státě ovládaném šariou. Přitom zdaleka nemusí odmítat

⁴² MUELLER, John, and STEWART, Mark G. *Misoverestimating ISIS: Comparisons with Al-Qaeda.* *Perspectives on Terrorism* 10, no. 4 (2016) [online]. Copyright ©2000 [cit. 23.01.2022]. s. 4 Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/26297616>

⁴³ TANI, John J., Jr.: *Black Flags of their Fathers: The Islamic State's Returning Foreign Fighter Youths and the Implications for U.S. Domestic Security.* (Master's Thesis, Naval Postgraduate School, Monterey, United States) 2017. S. 42 dostupné z: <http://hdl.handle.net/10945/56820>

⁴⁴ BARRETT Richard, *BEYOND THE CALIPHATE: Foreign Fighters and the Threat of Returnees,* The Soufan Center [online]. Copyright © 2017, s. 18. Dostupné z: <https://thesoufancenter.org/research/beyond-caliphate>

násilí jako prostředek k dosažení cílů, a zároveň si s postupem času na extrémní násilí vypěstují odolnost.

3. Zahraniční bojovníci, kteří si bojem v chalífátu naplnili své ambice a touhu po násilí a dobrodružství inspirováni hrdinstvím a slávou mučedníků a návrat je jen další částí jejich příběhu.
4. Zahraniční bojovníci, kteří byli přinuceni k návratu, nebo zajati a odesláni zpět. Přestože většina bojovníků IS, kteří setrvali i v době jeho územního kolapsu, byla ochotna pro chalífát obětovat život, někteří se později přidali k lokálním vůdcům a páchají teroristické útoky v Iráku a Sýrii či v jiných konfliktech, jiní byli zajati či se vzdali. Ti byli zřejmě i na tuto eventualitu připravováni a dokáží pravý původ umně skrýt, i za pomoci falešných nebo kradených dokladů totožnosti.
5. Zahraniční bojovníci, které vyslal IS páchat teroristické útoky do domovských zemí nebo jinam po světě. Podle dostupných informací vytvořil již krátce po svém vzniku IS jakési buňky zahraničních bojovníků s úmyslem vyslat je páchat útoky po celém světě. Průkopníky v tomto směru byli zahraniční bojovníci z frankofonních zemí – Francie a Belgie, a ti byli odpovědní i za útoky z roku 2015 a 2016 v Paříži a Bruselu. Dokonce i v období počínající porážky IS v roce 2017 měl jeden z dopadených členů bojovníků IS prohlásit, že IS nabízí rekrutům z Evropy možnost absolvování sedmiměsíčního teroristického výcviku právě za tímto účelem.⁴⁵ V podstatě nejde ani o navrátilce jako o teroristy vyslané podnikat operace mimo území chalífátu.

Bez ohledu na problematiku typologie jednotlivých zahraničních bojovníků, je možné nastínit hrozby, plynoucí z fenoménu zahraničních bojovníků. Jde o:

⁴⁵ PORTER, Lizie *Fighters from ISIL's terrorist unit can no longer escape Syria to carry out attacks in Europe* [online] /<http://www.telegraph.co.uk/news/2017/08/06/isil-fighters-cannot-escape-syria-create-chaos-europe-says-us/>

1. Páchání teroristických útoků - podle zprávy Protiteroristické komise UN⁴⁶ byla prokázána zvýšená účast zahraničních bojovníků na teroristických útocích a to ve 25% všech útoků mimo území Iráku a Sýrie a jejich dopad na závažnost útoků co do počtu obětí.
2. Plánování a řízení teroristických útoků bez ohledu na to, zda setrvá na bojišti, vrátí se do domovské země nebo vycestuje jinam. Zahraničním bojovníkům je přiřkládána i role „virtuálních plánovačů“, kdy za využití zabezpečeného spojení na dálku vedli samotné útočníky při výběru cílů, načasování a provedení útoků. To ve výsledku vedlo k zvýšení počtu útoků jedinců oproti skupinovým útokům a zároveň značně snížilo možnost včasné detekce ze strany bezpečnostních složek. Malet k tomu poznamenává, že dosud provedené a plánované teroristické útoky zahraničních bojovníků na Západě se odehrály do jednoho roku od návratu.⁴⁷ Toto zjištění by mohlo zaměřit pozornost zpravodajských služeb a bezpečnostních sborů na právě tuto kategorii zahraničních bojovníků.
3. Změna působiště zahraničních bojovníků – veteránů, kteří založí novou teroristickou skupinu, nebo se přidají ke stávající. Zde je výchozím bodem zkušenost z konfliktu v 80. letech v Afghánistánu, kdy se zahraniční bojovníci, kteří zde podstoupili výcvik v táborech Al-Kaidy, následně zapojili do bojů v Bosně, Čečensku nebo se přidali k teroristickým skupinám v Severní Africe.

⁴⁶ Counter-terrorism Committee, Security Council United Nations *The challenge of returning and relocating foreign terrorist fighters: research perspectives* | [online]. s. 9. Dostupné z: <https://www.un.org/securitycouncil/ctc/content/challenge-returning-and-relocating-foreign-terrorist-fighters-research-perspectives>

⁴⁷ MALET, David *Is it more dangerous to let Islamic State foreign fighters from the West return or prevent them from coming back?*. [online]. Copyright © 2019 [cit. 23.01.2022]. Dostupné z: <https://theconversation.com/is-it-more-dangerous-to-let-islamic-state-foreign-fighters-from-the-west-return-or-prevent-them-from-coming-back-112588>

4. Radikalizace – zahraniční bojovníci využijí své postavení a kredit k radikalizaci, ztraktivnění islamistické ideologie a náboru nových členů. Např. členové „druhé generace“ Al-Káidy neměli sice zkušenost z Afghánistánu, ale byli radikalizováni, rekrutováni a vycvičeni první generací zkušených a charismatických teroristů.
5. Zahraniční bojovníci a jejich útoky na Západě mohou ovlivnit vzestup islamofobie a násilné reakce zejména extrémní pravice např. v Německu, které útoky poskytují argumenty k podněcování nenávisti vůči muslimům a migrantům obecně, což ve výsledku posiluje polarizaci společnosti.⁴⁸
6. Nebezpečí podle některých odborníků představují i osoby, které se pokusily vycestovat do chalífátu, ale byly odhaleny a nebylo jim povoleno vycestovat nebo byly navráceny z některé z transičních zemí. Vzhledem k tomu, že byli odhodláni připojit se k IS, ale úřady jim v tomto zabránili, může u některých dojít k nárůstu frustrace z nenaplnění svých představ o boji a obětování se pro chalífát.

U 3. a 4. kategorie není dostatek ověřitelných dat k vyhodnocení vlivu těchto kategorií a plný dopad se projeví nejspíš až v dlouhodobém horizontu.

Při výzkumu budoucích hrozeb vycházejí odborníci do velké míry ze zkušeností z předchozích konfliktů, kterých se zahraniční bojovníci účastnili, ale pro předchozí generaci zahraničních bojovníků na rozdíl od té současné bylo signifikantní, že často neměli reálné bojové zkušenosti. Navzdory rozdílům co do kategorizace a míry hrozeb zahraničních bojovníků, existuje shoda mezi odborníky v tom, že přestože většina zahraničních bojovníků nepředstavuje po svém návratu bezprostřední hrozbu, malá část z nich, která je extrémně

⁴⁸ Religiously motivated extremism › Violence Prevention Network. [online]. Copyright © iStock.com [cit. 23.01.2022]. Dostupné z: <https://violence-prevention-network.de/extremismus/religioes-begrundeter-extremismus/?lang=en>

nebezpečná, bývá nějakým způsobem zapojena do podstatné části závažných útoků na Západě. Argumentem zeslabujícím hrozbu také je, že vojenský výcvik IS, který absolvovala většina zahraničních bojovníků, byl více zaměřen na otevřené bojiště a guerillové operace než na teroristické útoky v zemích s fungující bezpečnostní infrastrukturou.

Bezpečnostní hrozba představovaná zahraničními bojovníky je výzvou zejména v následujících oblastech:

1. Nedostatek věrohodných a ověřitelných dat o počtech a lokaci zahraničních bojovníků. To je komplikováno také falešnými a zcizenými cestovními doklady zahraničních bojovníků.
2. Rozsah hrozby, vyhodnocení rizik a následně vynaložené výdaje na jejich neutralizaci - zahraniční bojovníci představují pro mnoho států sice závažnou hrozbu, ale současně čelí i jiným teroristickým a kriminálním ohrožením, včetně nelegální migrace.
3. Obtížnost trestního postihu, zejména získání důkazů k teroristickým a kriminálním aktivitám na území Sýrie a Iráku. Zde je zdůrazňována důležitost vzájemné kooperace bezpečnostních a zpravodajských služeb.
4. I v případě prokázání viny a odsouzení zahraničních bojovníků může odnětí svobody hrozbu pouze oddálit, nikoliv snížit, nehledě na zvýšené nebezpečí radikalizace spoluvězňů.⁴⁹

S ohledem na rozdílnost a nespolehlivost údajů vztahujícím se k problematice zahraničních bojovníků, hrozba, kterou představují, kolísá v závislosti na regionech a konkrétních zemích. Je obtížné definovat hrozbu zahraničních bojovníků pouze na základě kvantifikovaných dat, protože jednotlivé vlády mohou ať už záměrně či ne data podceňovat nebo přeceňovat.

Zatímco většina odborníků se shoduje, že zapojení zahraničních bojovníků do teroristických uskupení zvyšuje pravděpodobnost úspěšného

⁴⁹ Counter-terrorism Committee, Security Council United Nations *The challenge of returning and relocating foreign terrorist fighters: research perspectives* [online] s. 12 – 14 Dostupné z: <https://www.un.org/securitycouncil/ctc/content/challenge-returning-and-relocating-foreign-terrorist-fighters-research-perspectives>

plánování, přípravy a samotného provedení teroristického útoku, který s sebou nese i vyšší ztráty na životech než v případech uskupení bez možnosti využití zkušeností „veteránů džihádu“, v pravděpodobnosti útoku se odborníci nedokáží shodnout - zatímco někteří tvrdí, že pravděpodobnost takového útoku je nevyhnutelná, jiní se shodují, že pouze 1 z 200 – 300 navrátilců se zapojí do takových aktivit. Jde v zásadě o dva názorové protipóly - „optimisty“ a „alarmisty“⁵⁰. Argument „optimistů“ zní, že bezpečnostní hrozba plynoucí z návratu zahraničních bojovníků IS je přeceňována, zejména ze strany médií. Zpochybňují jak veteránský efekt, tak nebezpečí plynoucí z časového odstupu od návratu zahraničních bojovníků do možného útoku. Tyto argumenty podpírají empirickými daty, která uvádějí zapojení zahraničních bojovníků do útoků jako nepravidelné a tudíž hrozbu považují za zvladatelnou.⁵¹ Např. Malet uvádí, že pokud navrátilci se džihádisté představují hrozbu, onu „tikající bombu“ pak bychom již důkazy o tom měli k dispozici. Jako příklad uvádí, že pokud by tato hrozba byla reálná, byly bychom v minulých letech svědky útoků veteránů konfliktů ze Somálska či Afghánistánu.⁵² Naproti tomu „alarmisté“ zdůrazňují faktor „veteránského efektu“, který má podle jejich názoru velký vliv na efektivitu a následky teroristických útoků, na nichž nějakým způsobem participovali veteráni džihádu. Tato skupina zdůrazňuje setrvačnost veteránského efektu, kdy možný útok může být spáchán i s velkým časovým odstupem po návratu zahraničních bojovníků a ti jsou tak pro země původu obtížně predikovatelnou hrozbou, která

⁵⁰ TANI, John J., Jr.: *Black Flags of their Fathers: The Islamic State's Returning Foreign Fighter Youths and the Implications for U.S. Domestic Security*. (Master's Thesis, Naval Postgraduate School, Monterey, United States) 2017 [online]. s. 9 - 13 dostupné z: <http://hdl.handle.net/10945/56820> s

⁵¹ SEE, Sylvene. *Returning Foreign Terrorist Fighters: A Catalyst for Recidivism Among Disengaged Terrorists*. *Counter Terrorist Trends and Analyses*, vol. 10, no. 6, International Centre for Political Violence and Terrorism Research, 2018 [online] s. 11. dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/26435161>

⁵² MALET, David *Sleeper agents or big yawn? Waiting for returned foreign fighters*. [online]. Copyright © 2016 [cit. 23.01.2022]. Dostupné z: <https://politicalviolenceataglance.org/2016/01/18/sleeper-agents-or-big-yawn-waiting-for-retained-foreign-fighters/>

tak zaměstnává zainteresované bezpečnostní složky i po dlouhý časový úsek. Tito veteráni své znalosti buď předávají dále, nebo sami plánují provedení útoku, který pak je promyšlenější a zakonspirovanější než u jejich „amatérských“ následovníků. Jsou schopni inspirovat a řídit útoky transnacionálně v rovině výběru cíle, plánování způsobu, logistiky útoku a odvrácení pozornosti bezpečnostního aparátu. Zahraniční bojovníci tak představují dlouhodobou hrozbu a teroristické útoky, které zapříčiní, jsou podle alarmistů pouze otázkou času. S ohledem na veteránský efekt plynoucí z návratu zahraničních bojovníků, který ovlivňuje jak offline tak online prostředí, lze předpokládat negativní vliv zahraničních bojovníků na některé již dříve odpojené či dokonce deradikalizované stoupence IS a jejich opětovnou radikalizaci.

U velké části zahraničních bojovníků je, pro účely zhodnocení rizik, které představují, problematické určit, jakou roli v organizaci sehráli, zda a jakým způsobem zasáhli do bojů a jaká je jejich motivace k návratu. I na základě těchto individuálních faktorů se pak odvíjí přístupy jednotlivých zemí od reintegrovaných po represivní. V mnoha případech trestní stíhání není možné z důvodu nedostatku důkazů a záleží na konkrétní trestní legislativě daného státu.

Sdílení přesných a včasných informací je životně důležité k identifikaci a detekci vracejících se zahraničních bojovníků. Ta je založena ne jen na aktuálních a přesných informacích, ale také na efektivních kontrolách na vnějších hranicích schengenského prostoru, zejména v kritických místech a v případě potřeby i na vnitřních. Pro tu je kromě legislativy klíčový kvalitní personál a efektivní využívání nástrojů přeshraniční spolupráce, moderních technologií a informačních systémů. Zrušení pohraničních kontrol v rámci zemí Schengenského prostoru odstranilo překážky ve volném pohybu a v důsledku toho se může stát, že i země Schengenského prostoru s poměrně malou participací na počtech zahraničních bojovníků mohou čelit stejnému nebezpečí jako např. Francie, která má z evropských zemí nejvyšší zastoupení v této oblasti. Evropské země nemohou tedy při tvorbě strategií spoléhat výlučně na celkové počty zahraničních bojovníků a faktorem ovlivňujícím možné ohrožení může být i zapojení dané země do boje proti IS.

Přístupy k práci s vracejícími se zahraničními bojovníky a jejich rodinami se liší v rámci jednotlivých evropských zemí. Opatření vlád k eliminaci hrozby navrátilých se zahraničních bojovníků obvykle zapadají do dvou kategorií, první je cestou kriminalizace jednání spočívajících v připojení se k teroristickým skupinám, druhou cestou je rehabilitace a reintegrace. Nepodmíněný trest odnětí svobody však problém radikalizovaných zahraničních bojovníků jen časově odsouvá na dobu po propuštění a navíc hrozí riziko utvrzení se v radikální ideologii pod vlivem spoluvězňů nebo radikalizace dosud nezasažených spoluvězňů. Přitom islamistická radikalizace a sympatie k teroristickým skupinám představovaly v Evropě hrozbu již před vznikem problematiky návratu zahraničních bojovníků IS. Současná vlna zahraničních bojovníků se mnohým liší od předchozích a to ve svém rozsahu, globálnosti, věkovém a genderovém rozložení a zkušenostmi z konfliktních oblastí. Toto činí problematiku nejen naléhavější, ale také komplexnější než v minulosti.

Země jako Francie a Velká Británie přijaly protiteroristické strategie a doktríny zaměřené na prevenci, detekci, zabránění teroristickým útokům a zotavení se z jejich následků již v předchozí dekádě. EU se vznikem IS konsolidovala na základě rezolucí OSN své úsilí v problematice zahraničních bojovníků, a členské státy ho implementovaly do národní legislativy. Pro ty evropské země, jejichž bezpečnostní strategie s touto hrozbou do té doby příliš nepočítaly, vytvořila OSN sérii rezolucí Rady bezpečnosti (1373, 2178, 2199, 2253 a 2396), které jim mohou být při tvorbě specifických národních dokumentů oporou a výchozím bodem. Rezoluce 1373 byla podepsána jen pár dní po útocích z 11. září 2001 a požadovala, aby členské státy vyvinuly trestně právní nástroje k potrestání těch, kdo podporují jakýmkoliv způsobem terorismus.

V roce 2014 Bezpečnostní rada vydala rezoluci č. 2178⁵³, která se již primárně zaměřovala na fenomén zahraničních bojovníků a sloužila jako jakýsi návod zemím ohroženým tímto fenoménem k zefektivnění hraničních kontrol, sdílení zpravodajských informací a nastavením legislativních pravidel. Brzy ji

⁵³ S/RES/2178(2014) - E - S/RES/2178(2014) United Nations Documents [online]. Dostupné z: [https://undocs.org/S/RES/2178\(2014\)](https://undocs.org/S/RES/2178(2014))

následovaly rezoluce Rady bezpečnosti č. 2199 a 2253 zaměřené na postihování financování terorismu.

Rezoluce Rady bezpečnosti OSN 2396⁵⁴ vyzývá členské státy ke zkvalitnění soudních postupů, sběru a sdílení informací a důkazů a zároveň vývoj trestních, rehabilitačních a reintegračních strategií zaměřujících se mimo jiné na radikalizaci ve věznicích a problematiku mladistvých radikálů. Přitom trestní stíhání a zejména důkazní situace je dlouhodobým a náročným problémem vyžadujícím nasazení velkého množství sil a prostředků.

Rezoluce OSN jsou primárně zaměřené na represivní a podporují trestně právní postihy a finanční sankce. Ty by měly být ukládány jak těm co se chystali připojit a podporovali IS, tak i vůči těm, kteří se z území IS vrátili. V minulosti na tyto represivní strategie spoléhaly i jiné, mimoevropské země, které se s touto problematikou potýkaly v souvislosti s konflikty v Afghánistánu či Čečensku. Většina arabských zemí pohlížela na veterány z Afghánistánu jako na vážnou hrozbu, která po ztrátě nepřítele v podobě SSSR mohla svoji pozornost obrátit na domácí režimy, k čemuž v mnoha případech i došlo. Podobné obavy rezonují dnes i na Západě a mnoho zemí aby čelilo dopadu tohoto fenoménu, zavádí raději represivnější strategie. To se samozřejmě setkává i s kritikou, některé hlasy volají po větší vyváženosti obou přístupů, kdy podle nich užíváním převážně represivních nástrojů může dojít z dlouhodobého hlediska ke zhoršení sociální integrace zejména v populaci imigrantů a jejich potomků. Lister varuje, že „i když na jedné straně kriminalizace a proti tomu liberální přístup mají oba své výhody a nevýhody, státy by měly být schopné sloučit oba přístupy v rámci ucelené strategie ke komplexnímu zvládnutí tohoto problému.“⁵⁵

⁵⁴ S/RES/2396(2017) | United Nations Security Council. [online]. Dostupné z: <https://www.un.org/securitycouncil/content/sres23962017>

⁵⁵ LISTER Charles, *Returning Foreign Fighters: Criminalization or Reintegration?* Washington, DC [online]. Copyright © Brookings, 2015, s. 4, dostupné z: <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/En-Fighters-Web.pdf>.

3. Srovnání opatření vybraných evropských států

3.1. Proti-radikalizační politika a opatření EU

Deradikalizační programy a programy směřující k odpojení zahraničních bojovníků nejsou v žádném státu EU alternativou trestního opatření, ale hrají podpůrnou roli ať už v rámci programů pro zahraniční bojovníky ve výkonu trestu odnětí svobody, podmíněčně odsouzené nebo propuštěné, nebo i u těch, kteří nebyli odsouzeni pro nedostatek důkazů. Sloučení kriminalizace na straně jedné a reintegrace zahraničních bojovníků na straně druhé a využití jejich předností a eliminace slabých stránek obou strategií je přístup, o který se snaží s většími či menšími rozdíly většina zemí. Státy EU až na několik málo výjimek vybudovaly resocializační a deradikalizační programy pro zahraniční bojovníky na již existujících programech, neboť radikalizace, ať už pravicová nebo islamistická byla problémem již před rozšířením fenoménu zahraničních bojovníků. V otázce rehabilitace a reintegrace zahraničních bojovníků neexistuje jednotný přístup, liší se jak cíle, metody tak i přístupy vyhodnocení těchto programů u jednotlivých států. Přestože odlišné přístupy panují i ve strategii vězeňství v otázce radikalizovaných osob, je u evropských států zřejmý posun k separaci či izolaci těchto osob od spoluvězňů. Zpřísněná protiteroristická opatření v souvislosti s návratem zahraničních bojovníků a následnými teroristickými útoky v Evropě se promítly v omezení volného pohybu osob, které chtěly Evropu za účelem připojení se k IS opustit a přizpůsobení vězeňského systému deradikalizačním snahám vůči odsouzeným. Vzhledem ke krátkodobému časovému horizontu od vzniku tohoto fenoménu a zároveň potřeby dlouhodobosti těchto opatření nelze jejich dopad dosud efektivně vyhodnotit.

V zájmu zajištění většího bezpečí občanům EU zavedla v uplynulých letech několik opatření. Jako první z nich bylo posílení hraničních kontrol jak vnitřních tak i vnějších hranic. Přestože drtivá většina občanů považuje schengenský prostor za nespornou výhodu EU, je třeba i jeho existenci chránit a

mít přehled o cestujících. Poslanci Evropského parlamentu se z tohoto důvodu shodli na ustavení systému pro registraci vstupu a výstupu. Ten by měl zaznamenávat cestování občanů třetích zemí skrze schengenský prostor. Od roku 2022 má být navíc spuštěn systém ETIAS⁵⁶ (Evropský systém pro cestovní povolení), který má za cíl přísnější kontroly lidí, kteří nepotřebují pro své cesty do EU vízum. Systém ETIAS bude schopen kontrolovat osoby v Schengenském informačním systému (SIS), Vízovém informačním systému (VIS), Systému vstupu/výstupu (EES), Eurodacu a databázi rejstříků trestů státních příslušníků třetích zemí (ECRIS-TCN), jakož i v údajích Europolu a Interpolu.

Jedním z dalších opatření EU je zefektivnění výměny informací mezi členskými státy prostřednictvím centrální databáze SIS, jež zahrnuje záznamy související s teroristickými aktivitami. Takovou výměnu informací mezi jednotlivými úřady zajišťuje Evropská policejní agentura - Europol. Dále EU posiluje již existující nástroje k usnadnění kontrol na vnějších hranicích Schengenu a detekci podezřelých cestujících v letecké dopravě přijetím Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/681 o používání údajů ze jmenné evidence cestujících (PNR) pro prevenci odhalování, vyšetřování a stíhání teroristických trestných činů a závažné trestné činnosti a revizí Schengenského hraničního kodexu)⁵⁷. PNR shromažďuje osobní informace, cestovní itineráře a platební metody cestujících do EU. Útoky v Paříži a Bruselu donutily vlády přijmout zvýšená bezpečnostní opatření, která vedla v roce 2016 EU k přijetí opatření ke sdílení PNR nejen v rámci členských zemí, ale také s USA, Kanadou a Austrálií.

Boj proti terorismu vedl EU ke vzniku legislativy v oblasti kriminalizace vycestování v souvislosti s terorismem, která byla aplikována do práva

⁵⁶ Evropský systém pro cestovní informace a povolení (ETIAS): Předsednictví Rady a Evropský parlament se předběžně dohodly na pravidlech pro přístup k příslušným databázím - Consilium. Home - Consilium [online].

Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/cs/press/press-releases/2021/03/18/european-travel-information-and-authorisation-system-etias-council-presidency-and-european-parliament-provisionally-agree-on-rules-for-accessing-relevant-databases/>

⁵⁷ Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/681 [online]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/LSU/?uri=CELEX%3A32016L0681>

jednotlivých členských států. Spočívá v přijetí Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2017/541 ze dne 15. března 2017 o boji proti terorismu, která v čl. 12 uvádí: „Vzhledem k závažnosti hrozby a nutnosti zastavit zejména příliv zahraničních teroristických bojovníků je nezbytné kriminalizovat vycestování za účelem terorismu, tedy nejen s cílem páchat teroristické trestné činy a poskytovat nebo podstoupit výcvik, ale také účastnit se činností teroristické skupiny. Není nutné kriminalizovat samotný akt vycestování jako takový. Rostoucí bezpečnostní hrozbu kromě toho představuje i přicestování na území Unie za účelem terorismu. Členské státy se mohou rovněž rozhodnout, že teroristické hrozby, jež z vycestování za účelem terorismu do dotčeného členského státu vyplývají, budou řešit tím, že budou kriminalizovat přípravné činy, které mohou zahrnovat plánování nebo spiknutí s cílem spáchat teroristický trestný čin nebo se na jeho spáchání podílet. Rovněž by mělo být kriminalizováno jakékoliv jednání, kterým se takové cesty usnadňují.“⁵⁸

Z hlediska spolupráce na úrovni EU hraje významnou roli organizace Evropské komise RAN (Radicalization Awareness Network). Jedná se o síť sdružující odborníky pracující v každodenním kontaktu se zranitelnými osobami z hlediska radikalizace a s již radikalizovanými. Jde o sociální pracovníky, pedagogy, zdravotníky, zástupce samospráv, policie a vězeňství, kteří se zabývají problematikou deradikalizace, následné rehabilitace a znovu začlenění do společnosti. Od svého založení v roce 2011 na její činnosti participovalo přes 6000 zainteresovaných odborníků různých států EU. RAN organizuje množství tematických Pracovních skupin pro terénní pracovníky, kde mohou sdílet své zkušenosti a přístupy. Vydává publikace na dané téma zohledňující praktické zkušenosti a doporučení. „Důraz je kladen na dlouhodobost odchodových

⁵⁸ Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2017/541 ze dne 15. března 2017 o boji proti terorismu [online]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/cs/TXT/?uri=CELEX%3A32017L0541>

programů navázaných na praktickou podporu (zaměstnanost, vzdělání) spolupráci s rodinami.⁵⁹

V následující podkapitole jsou analyzována a komparována některá prvotní opatření v oblasti snížení hrozby zahraničních bojovníků vybraných států EU – Belgie, Německo, Francie, a Nizozemí. Tyto státy, přestože mají rozdílnou zkušenost s terorismem, radikalizací, migrací, muslimskými komunitami a disponují rozdílným uspořádáním státu, spojuje problematika zahraničních bojovníků. Všechny uvedené státy také spojuje geografická blízkost a členství v EU. V oblasti prvotních opatření, kterými dotčené evropské státy reagují na návrat zahraničních bojovníků, neexistují významné rozdíly a leží zejména v rovině kriminálního vyšetřování a zhodnocení hrozeb ze strany orgánů policie, státních zastupitelství, soudů a zpravodajských služeb. První vlna zahraničních bojovníků, vracejících se do Evropy přišla před rokem 2014, tedy před tím, než jednání spočívající v připojení se k teroristické organizaci, vycestování za tímto účelem a další související jednání bylo vůbec kriminalizováno domovskými státy. To ve svém důsledku znamenalo, že většina těchto zahraničních bojovníků nebyla systematicky stíhána. I poté, kdy na základě Směrnice EU 2017/541 členské státy začaly uplatňovat stíhání pro uvedené skutkové podstaty trestných činů, čelily různorodým problémům, včetně interpretace jednání spočívajících v „cestování za účelem terorismu“. Možnosti srovnání praxe mezi jednotlivými zeměmi je komplikované a záleží na mnoha faktorech, včetně množství těchto případů a na soudních precedencích. Prokázání zločinů spáchaných na území Sýrie a Iráku je taktéž značně obtížné. „Jaký důkaz dostáváme z válečné zóny, kde státní struktury zkolabovaly? Spolupráce v legálním smyslu ať už v Sýrii nebo Iráku nefunguje. Pokud jsme schopni určit, že se jedná o navracející se členy Islámského státu, nebo jiné skupiny, tak jediné co můžeme prokázat je účast na teroristické organizaci. Často ale máme dojem, že tito lidé nebyli jen strážnými, nebo jen získali výcvik v boji se zbraní, ale že byli zapojeni do

⁵⁹ Radicalisation Awareness Network (RAN) [online]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/home-affairs/networks/radicalisation-awareness-network-ran_en

ublížení na zdraví, zabíjení a bombových útoků.⁶⁰ Pokud v některých případech není možné uplatnit stíhání zahraničních bojovníků např. z důvodu důkazní nouze, s takovými osobami je zacházeno případ od případu, dle bezpečnostního rizika, které pro společnost představují. Pokud jsou hrozby hodnoceny jako nízké, pak jsou takové osoby zařazovány do rehabilitačních a reintegračních programů.

Vězeňské systémy ve vztahu k zahraničním bojovníkům

Dle zprávy Europolu⁶¹ věznice a detenční centra zůstávají centrem radikalizace evropských muslimů. Kromě vzájemné podpory mezi samotnými radikály a upevňování se v ideologii tak v sítích radikálů často uváznou i jedinci odsouzení za jiné delikty. V případě systému věznění usvědčených a odsouzených zahraničních bojovníků, došlo v průběhu posledních k posunu od tzv. rozptýleného ke spojenému („containment“) modelu. Zatímco v předchozích letech převládal názor, že k deradikalizaci vězněných osob může přispět rozptýlení těchto osob mezi celou vězněnou populaci, zkušenosti ukázaly, že naopak ze strany radikálů díky efektu skupinové dynamiky hrozí zradikalizování a rekrutace dosud nezasažených spoluvězňů. V rámci věznic proto začaly být zřizovány samostatná oddělení pro odsouzené v souvislosti s terorismem.

Největší posun byl zaznamenán v Nizozemí, kde je takové oddělení zřízeno v rámci věznice se zvýšenou ostrahou. Takový postup umožňuje uplatňovat cílená opatření k deradikalizaci a omezení rekrutace a eliminovat bezpečnostní rizika. Na druhou stranu čelí kritice pro riziko vzájemného ovlivňování zahraničních bojovníků mezi sebou a vytvoření skupinové soudržnosti čelit deradikalizaci, předávání zkušeností mezi radikály a získávání kontaktů a znesnadnění návratu do společnosti po propuštění.

⁶⁰KNIGHT, Ben. *German prosecutor:hard to convict islamic state returnees*. DW [online]. 29.03.2016 [cit. 2022-01-25]. Dostupné z: doi:<https://www.dw.com/en/german-prosecutor-hard-to-convict-islamic-state-returnees/a-19148842>

⁶¹ Europol (2021), *European Union Terrorism Situation and Trend Report*, Publications Office of the European Union, Luxembourg. s. 8 dostupné na: https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/documents/tesat_2021_0.pdf?utm_source=mandiner&utm_medium=link&utm_campaign=mandiner_202108

Belgie a Francie nejdou striktně cestou jednoho modelu, ale vyhodnocují individuálně případ od případu a kombinují oba uvedené modely. V Belgii je většina odsouzených v souvislosti s terorismem rozptýlena do jednotlivých věznic, ale jsou vůči nim uplatňována omezení např. v komunikaci, případně jsou na základě konkrétních poznatků separováni na samostatných celách. Francie postupně přechází z modelu rozptýlení do spojeného modelu a zřídila 5 specializovaných oddělení k separaci odsouzených v souvislosti s terorismem, každé s kapacitou 25 – 28 vězňů.⁶²

Situace v jednotlivých 16 německých spolkových zemích se vzájemně liší, obecně se dá říci, že je převážně uplatňován model rozptýlení.⁶³

Ve zkoumaných státech je v současnosti vězněno množství radikalizovaných osob, které budou v příštích letech propuštěny a budou tak představovat reálnou bezpečnostní hrozbu. Znepokojivé je, že např. podle belgických úřadů část těchto osob upřednostňuje výkon celého trestu před podmíněčným propuštěním. Důvodem je snaha vyhnout následnému dohledu úřadů a omezujícím opatřením.⁶⁴

Programy rehabilitace a reintegrace uplatňované ve vězeňství a v rámci probace

Přístupy k nápravě a začlenění zahraničních bojovníků se obvykle soustředí na změnu behaviorální, tedy odpojení, ačkoliv některé dlouhodobé programy mají za cíl i deradikalizaci, tedy změnu smýšlení a ideového nastavení – kognitivní změnu. Různorodé přístupy jsou založeny i na předchozích zkušenostech s pravicovými radikály.

Liší se v mnoha aspektech jako například:

⁶² SCHERRER, Amandine, et al. *The return of foreign fighters to EU soil: Ex-post evaluation*. European Parliament Research Service, s. 89 ISBN 978-92-846-2794-3

⁶³ tamtéž s. 88 - 90

⁶⁴ RENARD Thomas and COOLSAET Rik. *Returnees: who are they, why are they (not) coming back and how should we deal with them? Assessing Policies on Returning Foreign Terrorist Fighters in Belgium, Germany and the Netherlands* s. 34 ISBN 979-10-96843-15-2

- Cíle programů, kdy některé upřednostňují odpojení a jiné se pokoušejí i o deradikalizaci
- Metodami jakými je těchto cílů dosaženo
- Mírou zapojením samotných účastníků programu
- Rozsahem zapojení ostatních aktérů - policie, školy, mešity, sociální instituce
- Způsoby vyhodnocení programů, kdy výsledky programů jsou často nedostatečné k vyvození závěrů.⁶⁵

Přístup jednotlivých zemí k problematice radikalizace a jejího řešení je pak součástí dalších podkapitol, věnujících se těmto státům jednotlivě.

3.2. Belgie

V Belgii tvoří muslimové 7,6 % procenta celkové populace. Zhruba 86 % zahraničních bojovníků – mužů, bylo belgickým úřadům známým pro svou kriminální minulost již před svým připojením k IS.⁶⁶ Velkou koncentrací muslimské populace a i radikálních džihádistů je po teroristických útocích v Paříži 2016 a Bruselu 2016 známé zejména bruselské předměstí Molenbeek, odkud pocházela část pachatelů. Faktorem ovlivňujícím vzájemnou kooperaci belgických džihádistů s radikály z ostatních států je i multilingvní prostředí; v zemi se mluví francouzsky, vlámsky, německy, anglicky a arabsky.⁶⁷

K IS se připojilo cca 420 belgických zahraničních bojovníků. Přístup belgických úřadů k jejich návratu je odmítavý a zastávají názor, že pokud se zahraniční bojovníci k IS dobrovolně připojili, byli si vědomi rizika a za své delikty

⁶⁵ SCHERRER, Amandine, et al. The return of foreign fighters to EU soil: Ex-post evaluation. European Parliament Research Service, s. 47 ISBN 978-92-846-2794-3

⁶⁶ Europol (2021), European Union Terrorism Situation and Trend Report, Publications Office of the European Union, Luxembourg. s. 21.

⁶⁷ KÄSEHAGE, Nina. *Prevention of Radicalization in Western Muslim Diasporas 2020* [online] s. 317 dostupné na <https://icct.nl/app/uploads/2020/12/Handbook-Ch-11-FINAL.pdf>

by měli pykat tam, kde je spáchali.⁶⁸ Dle belgických úřadů je za zahraničního bojovníka považován obyvatel Belgie (nikoliv jen občan) starší 12 let, který se připojil, nebo měl v úmyslu se připojit k teroristické organizaci v zahraničí (nezapočítávají se např. Kurdské milice, reálně jde jen o džihádistické organizace). Do roku 2018 se na území Belgie vrátilo 115 zahraničních bojovníků IS, z toho 44 mužů bylo ve vězení nebo ve vazbě, 80 jich bylo stíháno na svobodě.

V oblasti legislativy došlo v Belgii v přístupu k radikálním džihádistům v roce 2015 v Belgii ke změnám v trestním právu u skutkových podstat souvisejících s terorismem. Využívány jsou nástroje, které mají např. souběžně s vyšetřováním zabránit ve vycestování zabavením cestovních dokladů nebo v dalším šíření džihádistické online propagandy. To v minulosti nebylo samozřejmostí, např. skupina Sharia4Belgium v době kdy proti ní bylo vedeno vyšetřování, pokračovala za dohledu zpravodajských služeb v aktivitách na internetu, včetně rekrutace nových zahraničních bojovníků.⁶⁹

Principy přístupu k problematice zahraničních bojovníků v Belgii:⁷⁰

1. Vzájemná spolupráce mezi úřady na základě revize strategie Plánu radikalizace („Plán R“) z roku 2015, kde jsou objasněny mechanismy takové spolupráce. Zatímco jako zastřešující strategický orgán bylo zřízeno National Task Force (NTF), které slouží ke koordinaci problematiky radikalizace a terorismu na národní úrovni, na místní lokální

⁶⁸ They Left to Join ISIS. Now Europe Is Leaving Their Citizens to Die in Iraq. – Foreign Policy. Foreign Policy – the Global Magazine of News and Ideas [online]. Copyright © 2022, The Slate Group [cit. 05.02.2022]. Dostupné z: <https://foreignpolicy.com/2019/09/15/they-left-to-join-isis-now-europe-is-leaving-their-citizens-to-die-in-iraq/>

⁶⁹ Belgium tries 46 over Syria jihadist links - BBC News. BBC - Homepage [online]. Copyright © 2022 BBC. [cit. 23.01.2022]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-europe-29415165>

⁷⁰ RENARD Thomas and COOLSAET Rik. *Returnees: who are they, why are they (not) coming back and how should we deal with them? Assessing Policies on Returning Foreign Terrorist Fighters in Belgium, Germany and the Netherlands* s. 26-27 ISBN 979-10-96843-15-2

fungují Local Task Force (LTF), což jsou operačně-konzultační platformy zahrnující policii a zpravodajské služby v konkrétních oblastech. Zabezpečují monitoring radikalizovaných osob a skupin v těchto oblastech a to za účelem snížení dopadů jejich působení. Za účelem prevence, řešení sociálních a integračních otázek byly pak zřízeny Local Integrated Security Cells (LISC), které mimo policie zahrnují i sociální pracovníky a zastupitele místní samosprávy. Mají tedy působit preventivně a mimo jiné se vyhýbat „nálepkování“ osob jako radikálů bez oprávněných důkazů.

2. Princip subsidiarity, kdy v závislosti na konkrétním případě je určena instituce, která jeho řešení povede. V praxi je kriminální vyšetřování vedeno federálními úřady, ale sociální a preventivní aspekt případu včetně monitoringu zůstává v odpovědnosti místních institucí (LTF a LISC). To je klíčové vzhledem k federálnímu uspořádání Belgie a má mimo jiné zamezit duplicitám při řešení případu a konfliktům mezi institucemi.
3. Sdílení informací mezi institucemi, které doplňuje předchozí principy a je vedeno snahou o maximální efektivitu procesů.

System věznění zahraničních bojovníků a radikálů v Belgii spočívá v umístění v běžných věznicích, s individuálními bezpečnostními omezeními (častější prohlídky cel, omezení aktivit, návštěv a komunikace), přitom je zvažováno, aby zejména u „lehčích“ případů tato omezení nevyvolala opačný efekt – odpor k systému a utvrzení v radikální ideologii. Opatření jsou pravidelně vyhodnocována a uzpůsobována. Pokud se vězeň pokouší rekrutovat ostatní na základě screeningu oddělení zabývající se extremismem ve vězení (CelEx), může být umístěn do speciálního oddělení tzv. „D-Rad:Ex“, kde je separován od ostatních vězňů. Kapacita těchto oddělení je 40 osob. Pokud jde o nebezpečné teroristy, ti jsou umístěni na samotkách ve věznicích s vysokou ostrahou v Brugách. Podle údajů zpravodajských služeb v roce 2018 vykazovalo známky radikalizace celých 5% belgické vězeňské populace.⁷¹

⁷¹ tamtéž s. 32

Přestože formálně belgické úřady proklamují v problematice vězněných radikálů snahu jak o jejich deradikalizaci, v posledním období je patrné zaměření spíše na odpojení spojené s cílem sociálně reintegrovat bývalé radikály. Neexistuje žádná záruka, že radikál, na kterého bylo ve vězení působeno, svou ideologii skutečně zavrhl, a po návratu do původního prostředí se k ní nevrátí. Propuštění radikála z vězení představuje výzvu místním úřadům a institucím, probačním úředníkům a bezpečnostnímu aparátu. Pokud je podmíněčně propuštěn, jsou mu ukládány povinnosti jako pravidelné schůzky se zástupci policie, sociálních služeb, či určeným imámem a naopak nesmí navštěvovat riziková místa a opouštět Belgie. V případě, že zahraniční bojovník vykoná celý trest odnětí svobody a není z jeho strany vůle ke spolupráci, je dohled nad ním prakticky nemožný. Po propuštění zůstávají přesto jeho údaje v databázi zahraničních bojovníků aktivní a jsou lokálními aktéry (LTF a LICs) aktualizovány za účelem vyhodnocení hrozby.⁷²

Jedním z klíčových problémů nejenom Belgie v boji proti radikalizaci je jeho financování. Přestože země proklamuje boj proti terorismu a radikalizaci jako jeden ze svých hlavních úkolů, projekty v této oblasti jsou financovány převážně z fondů EU a je otázkou přístup k problematice ze strany Belgie po ukončení dotací v této oblasti.

3.3. Německo

V Německu tvoří muslimové 5,7% celkové populace a co do celkových počtů zahraničních bojovníků patří s počtem 1 tis. zahraničních bojovníků k nejvíce zasaženým zemím v Evropě. Jednalo se téměř v 80% o muže v průměrném věku 26 let, dvě třetiny z nich měli předchozí kriminální minulost. Navíc většina, přestože byla narozená nebo vyrůstala v Německu, měla přistěhovalecké kořeny.⁷³

⁷² tamtéž s. 33 - 36

⁷³ tamtéž s. 41 - 47

Dle oficiálních odhadů se do Německa vrátilo cca 300 zahraničních bojovníků, z čehož se předpokládá, že více než 80 z nich se aktivně zapojilo do bojů, nebo absolvovalo výcvik. Je alarmující, že dle zprávy německé policie a centra proti extremismu (HKE) se pouhých 9% z těch co navrátili se od salafistické scény odpoutalo⁷⁴.

Přístup spolkových vlád k zahraničním bojovníkům a IS se vyvíjel od snah prosadit bránění jejich návratu zpět do Německa až k vůli vypořádání se s problémem jejich reintegraci. Nutno říci, že stejně jako ostatní země, ani Německo nemělo v počátečních fázích vzniku IS legislativní nástroje k prosazení jednotného postupu. Nicméně i na popud Rezoluce Rady OSN 2178 byly přijaty změny, které umožňují efektivněji postihovat teroristické trestné činy, včetně jejich přípravy a plánování i když jsou nenásilného charakteru. Vyšetřování je vedeno proti všem vracejícím se zahraničním bojovníkům, za totožných podmínek jako u běžného kriminálního případu a na rozdíl od situace před rokem 2017, i bez genderových rozdílů. Role žen v IS je nyní i bez zapojení do bojů vnímána jako důležitá pro samotné fungování IS. Průměrná délka odsouzení zahraničních bojovníků oscilovala mezi 43 – 50 měsíci vězení. Kromě trestně právních nástrojů Německo v tomto úsilí využívá zároveň i správní nástroje, spočívající např. v možnosti zakázání organizací propagujících extremistickou ideologii např. uzavření mešit, kde působí radikální imámové.⁷⁵

Podle německé legislativy není možné bránit německému občanovi vrátit se na jeho území. Na druhou stranu, zejména po teroristickém útoku v Berlíně roku 2016, který spáchal tuniský imigrant, je využíván nástroj vyhoštění cizince, který představuje bezpečnostní hrozbu. V roce 2019 byla přijata novela zákona o

⁷⁴ Analysis of the background and process of radicalization among persons who left Germany to travel to Syria or Iraq based on Islamist motivations [online]. Dostupné z: <https://polis.osce.org/analysis-background-and-process-radicalization-among-persons-who-left-germany-travel-syria-or-iraq>

⁷⁵ German court convicts radical imam of membership in IS - ABC News. [online]. Copyright © [cit. 23.01.2022]. Dostupné z: <https://abcnews.go.com/International/wireStory/german-court-convicts-radical-imam-membership-76082402>

státním občanství, která umožňuje odebrat německé občanství zahraničním bojovníkům se dvojitým občanstvím.⁷⁶

Německé vězeňství klade důraz na prevenci radikalizace ve věznicích a u odsouzených radikálů na reintegrační programy, které ovšem nejsou napříč Německem jednotné a každá spolková země je má nastaveny vlastním způsobem. Využívány jsou standardní reintegrační programy usnadňující přechod z vězení zpět k občanskému životu s přihlédnutím k problematice islamistické radikalizace. Za důležitý lze označit projekt Prevence a deradikalizace ve věznicích a probačním systému a jeho program NEXUS, který nabízí psychologickou pomoc vězněným a jejich rodinám⁷⁷ nebo program Focus/Islex, probíhající v Dolním Sasku zahrnující opatření diagnostická, intervenční a reintegrační, včetně podpory po propuštění.⁷⁸

Ačkoliv Německo má historicky mnoho zkušeností s programy odpojení pravicových radikálů - např. Program „EXIT – Germany“ 2000, ukázalo se, že je nelze bez významných změn na zahraniční bojovníky aplikovat. Jakkoliv se problematikou zahraničních bojovníků zabývá velké množství německých institucí a téměř všech 16 spolkových zemí vede i vlastní programy, klíčovou, zejména informační a koordinační roli stále zastávají policejní složky spolkových států a Spolková zpravodajská služba (BND). K jejich koordinaci bylo v roce 2004 v Berlíně v rámci Spolkového úřadu kriminální policie (BKA) zřízeno Spolkové protiteroristické centrum (GTAZ). To využívá experty z jednotlivých institucí a vytváří tematicky zaměřené pracovní skupiny za účelem sdílení informací v konkrétních případech.⁷⁹ V roce 2019 bylo v rámci GTAZ bylo

⁷⁶ Germany toughens citizenship laws for terrorists and polygamists [online]. Copyright © 2022 Deutsche Welle [cit. 23.01.2022]. Dostupné z: <https://www.dw.com/en/germany-toughens-citizenship-laws-for-terrorists-and-polygamists/a-49386785>

⁷⁷ KÄSEHAGE, Nina. *Prevention of Radicalization in Western Muslim Diasporas* s. 335 [online] dostupné z: <https://icct.nl/app/uploads/2020/12/Handbook-Ch-11-FINAL.pdf>

⁷⁸ Scientific advice/support for the project "Fokus ISLEX" - modus [online]. Dostupné z: <https://modus-zad.de/en/main-focus/scientific-advice-support/scientific-advice-support-for-the-project-fokus-islex/>

⁷⁹ BKA - Gemeinsames Terrorismusabwehrzentrum (GTAZ). [online]. Dostupné z: https://www.bka.de/DE/UnsereAufgaben/Kooperationen/GTAZ/gtaz_node.html

založeno oddělení zabývající se výhradně problematikou islamistického extremismu, terorismu, a tedy i zahraničních bojovníků, přičemž německá vláda si od něho slibuje další rozvoj zejména, analytických schopností. Toto oddělení mimo jiné konstatovalo, že od roku 2013 v Německu trvale roste počet islamistů. Zejména počet lidí klasifikovaných jako „hrozby“ se od roku 2013 zvýšil téměř pětinasobně.⁸⁰

V součinnosti s RAN vznikla v Německu na celostátní úrovni organizace Prevence násilí - Violence Prevention Network (VPN). Mimo jiné se věnuje i problematice zahraničních bojovníků, jejich odpojení a deradikalizaci prostřednictvím poradních center ve spolkových zemích nejvíce zasažených fenoménem zahraničních bojovníků a radikalizací jejich příznivců. Jejím deklarovaným cílem je poradní činnost a zprostředkování zdrojů k reintegraci propuštěných radikálů a rodinám osob radikalizací ohrožených. V oblasti prevence pak cílí na pedagogy, vychovatele a sociální pracovníky, které poskytuje vzdělávání a nástroje k práci s ohroženými skupinami, zejména dětmi a mladistvými druhé a třetí generace muslimských imigrantů.⁸¹

Také nevládní organizace spustily od roku 2000 nejméně 18 programů na téma.⁸² Jejich aktivity koordinuje Poradní centrum pro radikalizaci při Spolkovém úřadu pro migraci a uprchlíky (BAMF)⁸³, které mimo jiné provozuje i telefonní linku, na které mohou požádat o radu rodiny jedinců ohrožených radikalizací. Sedm spolkových států, které se s radikalizací potýkají nejvíce, mají od roku 2019 projektem Národního plánu prevence proti islamistickému extremismu (NPP) zřízenou i funkci koordinátora pro návraty zahraničních bojovníků.

⁸⁰ BKA - Informationstechnik - Abteilung "Islamistisch motivierter Terrorismus/Extremismus" (TE). [online]. Dostupné z: <https://www.bka.de/DE/DasBKA/OrganisationAufbau/Fachabteilungen/IslamistischmotivierterTerrorismusExtremismus/IslamistischmotivierterTerrorismusExtremismus.html>

⁸¹ Vision Violence Prevention Network. Homepage | Violence Prevention Network [online]. Dostupné z: <https://violence-prevention-network.de/ueber-uns/vision/?lang=en>

⁸² SCHERRER, Amandine, et al. The return of foreign fighters to EU soil: Ex-post evaluation. European Parliament Research Service, s. 94 ISBN 978-92-846-2794-3

⁸³ BAMF - Bundesamt für Migration und Flüchtlinge - Homepage. [online]. Copyright © iStock [cit. 23.01.2022]. Dostupné z: https://www.bamf.de/EN/Startseite/startseite_node.html

Orientaci a přehlednost v problematice zahraničních bojovníků v Německu neusnadňuje roztržitost kompetencí a množství institucí, jež se problematikou zabývají v 16 spolkových zemích a na federální úrovni.

3.4. Francie

Muslimové tvoří 8,8 % francouzské populace. Statistiky ukazují, že francouzských občanů odešlo bojovat za IS do Iráku a Sýrie až 1900, což je zdaleka nejvíce z evropských zemí, přičemž cca 12% zahraničních bojovníků se do Francie do roku 2018 vrátilo.⁸⁴ V důsledku útoků v Paříži z roku 2015, na jejichž spáchání se podíleli čtyři francouzští občané, kteří vycestovali na území IS, a podařilo se jim vrátit zpět do Francie, platil ve Francii po dobu dvou let výjimečný stav. Přístup Francie k zahraničním bojovníkům byl v raných fázích jejich návratu velmi pasivní a země upřednostňovala „vyřešení“ problému na území Sýrie a odmítala repatriaci svých zahraničních bojovníků.

Co se týče represivních opatření, kromě trestných činů spojených s terorismem a jeho podporou Francouzský občanský zákoník umožňuje neudělení francouzského občanství, v některých případech i jeho ztrátu u osob odsouzených v souvislosti se závažným zločinem či terorismem.⁸⁵ Již v roce 2006 Francie využila těchto legislativních nástrojů k vyhoštění radikálních duchovních šířících nenávistné projevy, přičemž mezi lety 1996 – 2016 byly tyto nástroje využity ve 13 případech spojených s terorismem.

Na vládní úrovni se problematikou zabývá meziresortní Komise pro prevenci kriminality a radikalizace (CIPDR), která po velkých investicích směrem k podpoře deradikalizace a následné kritice od roku 2018 přesunula svou pozornost na místo deradikalizace na odpojení a na sekundární prevenci.⁸⁶

⁸⁴ SCHERRER, Amandine, et al. The return of foreign fighters to EU soil: Ex-post evaluation. European Parliament Research Service, s. 33 ISBN 978-92-846-2794-3

⁸⁵BOUTIN, Bérénice. Administrative Measures against Foreign Fighters: In Search of Limits and Safeguards. *Terrorism and Counter-Terrorism Studies* [online]. 2016 [cit. 2022-01-23]. s. 15 ISSN 24680656. Dostupné z: doi:10.19165/2016.1.15

⁸⁶ KÄSEHAGE, Nina. *Prevention of Radicalization in Western Muslim Diasporas* [online] s. 326 dostupné na <https://icct.nl/app/uploads/2020/12/Handbook-Ch-11-FINAL.pdf>

V roce 2017 Francie aktualizovala Akční plán proti radikalizaci a terorismu (PART), který měl ujasnit a ujednotit postupu v této problematice.

Strategická opatření PART se zaměřují na sedm oblastí:

1. Vyhledávání projevů radikalizace a teroristických sítí v jejich zárodku.
2. Sledování, blokování a neutralizace teroristických sítí.
3. Boj proti mezinárodnímu terorismu a poskytování útocišť.
4. Zvýšení efektivity prevence radikalizace s využitím individuálního zacílení pro konkrétní rizikové skupiny.
5. Výzkum v oblasti islamistické radikalizace francouzské muslimské komunity.
6. Zlepšení ochrany infrastruktury a sítí v oblasti online a komunikačních technologií.
7. Schopnost adekvátní reakce na teroristické útoky a demonstrace francouzských demokratických hodnot.⁸⁷

Propojením styčných bodů v těchto oblastech, můžeme dojít k pěti klíčovým prvkům strategie: prevence, detekce, boj proti terorismu, ochrana před útoky a adekvátní reakce.

Na úrovni bezpečnostních složek má koordinaci protiteroristických opatření ve Francii za úkol Protiteroristická koordinační jednotka (UCLAT), která je podřízena nejvyššímu policejnímu ředitelství. V porovnání s jinými státy je např. tato jednotka oprávněna sledovat mobilní telefony podezřelých osob a získat přístup do jejich zařízení. Sledování podezřelých napomáhá i databáze Národního centra asistence a prevence radikalizace (CNAPR), ve které jsou v současné době shromážděny údaje cca 20 000 osob, které byly nahlášený svým okolím, a na základě těchto informací a následného monitoringu bylo 20% z nich označeno jako rizikových.⁸⁸ Jako přinejmenším kontroverzní se ukázala být protiteroristická operace Sentinelle, spočívající v masivním nasazení policie,

⁸⁷ The Fight against jihadism is the great challenge of our generation, Gouvernement.fr [online]. Dostupné z: <https://www.gouvernement.fr/en/eliminating-jihadism-is-the-great-challenge-of-our-generation>

⁸⁸ KÄSEHAGE, Nina. *Prevention of Radicalization in Western Muslim Diasporas* [online] s. 325 dostupné na <https://icct.nl/app/uploads/2020/12/Handbook-Ch-11-FINAL.pdf>

četnictva a armády v ulicích francouzských měst, zejména v oblastech obývanými muslimskou komunitou. Náklady na operaci se vyšplhaly na 400 tis. euro denně, přičemž žádného signifikantního výsledku podle jejích kritiků nebylo dosaženo. Zástupce Centra pro analýzu terorismu Jean-Charles Brisard uvedl, že „Sentinelle od svého vzniku v roce 2015 nikdy nezabránil, ani nepřekazil žádný teroristický útok.“⁸⁹

Jedním z dalších příkladů opatření, kterým chtěla Francie bojovat proti islamistické radikalizaci, byl v roce 2014 projekt „zelené linky“ (*NuméroVert*) - bezplatného telefonního čísla, které mělo pomoci rodinám, ve kterých byl některý ze členů ohrožen radikalizací, a hrozilo, že by chtěl vycestovat a připojit se k IS. Navzdory proklamované efektivitě linky⁹⁰ se objevila i její kritika, kdy např. odbornice na problematiku radikalizace Dounia Bouzar na její adresu uvedla, že „Je už samo o sobě obtížné přesvědčit ke komunikaci chudší vrstvy obyvatel, které nemají důvěru ve státní instituce. Když byla linka zřízena, každý navíc věděl, že na druhém konci aparátu sedí policista. Jediní rodiče, kteří na linku volali, pak byli ti, jež neztratili důvěru ve veřejné instituce, a mohli si dovolit právníka.“⁹¹ Oznamováním záměru přidat se k IS, vystavilo totiž jejich radikalizovaného potomka nebezpečí trestního stíhání.

Prevence radikalizace se v posledních letech zaměřila na online prostředí, když v roce 2015 francouzská vláda spustila kampaň s názvem „Stop Djihadisme“, jejímž úkolem byl boj s všudypřítomnou internetovou propagandou

⁸⁹ Opération Sentinelle: Is France's fight against terrorism working?. [online]. Copyright © 2022 Copyright France 24 [cit. 23.01.2022]. Dostupné z: <https://www.france24.com/en/20170810-operation-sentinelle-france-fight-counter-terrorism-working>

⁹⁰ France's 'anti-jihad' hotline gets results. [online]. Copyright © 2022 Copyright France 24 [cit. 23.01.2022]. Dostupné z: <https://www.france24.com/en/20140508-france-anti-jihad-hotline-gets-results-syria>

⁹¹ France Has No Idea How to Prevent Violent Extremism. The Intercept [online]. Copyright © First Look Institute [cit. 23.01.2022]. Dostupné z: <https://theintercept.com/2017/05/05/france-doesnt-know-what-to-do-with-the-17000-people-it-labels-potential-terrorists/>

IS.⁹² Další vládní iniciativou je internetová platforma PHAROS, která umožňuje uživatelům internetu nahlásit nevhodný a závadný obsah v oblasti kriminality, terorismu, rasismu atd.⁹³

Na konci roku 2016 bylo otevřeno první z plánovaných dvanácti deradikalizačních center (Center for Prevention, Integration, and Citizenship), jehož účelem bylo „poskytnutí psychologické, lékařské, sociální a vzdělávací pomoci na cestě k deradikalizaci a rozvíjet kritické myšlení a přijmout hodnoty francouzského občana a republiky“⁹⁴ Podmínkou přijetí do tohoto centra byla dobrovolná účast a předchozí trestní bezúhonnost co se týče terorismu. Vzhledem k nedostatku zkušeností v této oblasti se však nedostavily přesvědčivé výsledky a v roce 2017 v tomto centru již nebyl jediný účastník programu. Francouzští politici z tohoto fiaska vinili nevhodné umístění centra na venkově, nedostatek zkušeností a nedostatek snahy na straně „klientů“. Odborníci taktéž kritizovali přílišný důraz na vyzdvihování národní hrdosti a hodnot francouzské republiky, vedení zařízení ve stylu vojenského internátu a povinnost komunikovat se státem vybraným imámem, které mělo u klientů opačný efekt a radikalizované spíše upevnily v jejich ideologii a odmítání autority státu. Kritici navíc uváděli, že namísto deradikalizace, která je cestou změny myšlení již radikalizovaného jedince by měla být více využívána prevence, aby k radikalizaci vůbec nedocházelo. Jinými slovy, že deradikalizační programy nejsou efektivní a nemají tudíž smysl. Ředitel Centra pro analýzu terorismu a francouzský odborník na bezpečnost Jean-Charles Brisard uvedl: „Je nemožné jedince deradikalizovat. My všichni věříme, že nejlepším řešením je využití

⁹² France fighting online against jihadist recruiting - CNN. CNN International - Breaking News, US News, World News and Video [online]. Copyright © [cit. 23.01.2022]. Dostupné z: <https://edition.cnn.com/2015/02/23/europe/france-anti-jihadist-campaign/>

⁹³ KÄSEHAGE, Nina. *Prevention of Radicalization in Western Muslim Diasporas* [online] s. 329 dostupné na <https://icct.nl/app/uploads/2020/12/Handbook-Ch-11-FINAL.pdf>

⁹⁴ How to Stop a Martyr – Foreign Policy. Foreign Policy – the Global Magazine of News and Ideas [online]. Copyright © 2022, The Slate Group [cit. 23.01.2022]. Dostupné z: <https://foreignpolicy.com/2016/09/01/how-to-stop-a-martyr-france-deradicalization/>

prevence, před snahami o změnu myšlení radikalizovaných osob.“⁹⁵ Jako model hodný následování v této oblasti pak uvedl Velkou Británii, která se zaměřuje na lokální úroveň, kde je třeba zapojit všechny klíčové hráče – školy, náboženská centra, sociální služby, policii a samosprávu.

Zdá se, že jedním z problémových bodů francouzských strategií a politik v oblasti muslimské radikalizace, je experimentování s programy a absence konzistentního dlouhodobého přístupu, který by poskytl data k jejich evaluaci a také konflikt sekulárních republikánských hodnot, s hodnotami islámu, který je naopak na úzkém propojení společenského, politického a náboženského života založen. Z rozčarování francouzských občanů, politiků a úřadů nad nechutí signifikantní části muslimské komunity přijmout tradiční hodnoty republiky a demokracie pak vyplývá přesun od snah o deradikalizaci, která se zdá být v i v dlouhodobém horizontu obtížně dosažitelná, k odpojení zahraničních bojovníků a sympatizantů od IS a prevenci radikalizace ohrožených skupin.

3.5. Nizozemí

Podle výroční zprávy z roku 2020 nizozemské zpravodajské služby AIVD je džihádistický terorismus považován za největší hrozbou pro Nizozemí⁹⁶ přičemž Nizozemí se zařadilo se na sedmé místo v celkových počtech evropských zahraničních bojovníků, když jejich počet dosáhl v roce 2018 čísla 285, přičemž 55 se jich vrátilo.⁹⁷ Ačkoliv do roku 2014 nebyla fenoménu zahraničních bojovníků věnována patřičná pozornost, náladu v multikulturním Nizozemí změnil teroristické útoky v okolních zemích, neboť v zemi žije početná komunita muslimů. Praktikující muslim a starosta Rotterdamu v reakci na teroristické útoky v Paříži vzkázal skrze tisk nizozemským džihádistům velmi

⁹⁵ France's deradicalization centers seen as a 'total fiasco' online]. Dostupné z: https://www.washingtonpost.com/world/europe/frances-deradicalization-centers-are-a-total-fiasco-lawmakers-say/2017/02/24/218a8072-fa97-11e6-aa1e-5f735ee31334_story.html

⁹⁶ AIVD Annual report 2020: growing breeding ground for extremism | News item | AIVD. Home | AIVD [online]. Dostupné z: <https://english.aivd.nl/latest/news/2021/04/05/aivd-annual-report-2020>

⁹⁷ AIVD Annual Report 2018 | Annual report | AIVD. Home | AIVD [online]. Dostupné z: <https://english.aivd.nl/publications/annual-report/2019/05/14/aivd-annual-report-2018>

nevybíravým způsobem, že pro ně v Nizozemí není místo.⁹⁸ Premiér Mark Rutte pak v roce 2015 veřejně prohlásil, že pro Nizozemí by bylo lepší, kdyby zahraniční bojovníci zahynuli v Sýrii, než aby se vrátili.⁹⁹ To odráží i oficiální odmítavý přístup nizozemských úřadů k přijímání svých zahraničních bojovníků.

Navzdory těmto politickým vyjádřením byly případy zahraničních bojovníků vyhodnocovány individuálně, přičemž byly mimo jiné brány v úvahu i důvody a okolnosti, které je k návratu vedly. Na samotném hodnocení rizik se pak podílejí Zpravodajská služba (AIVD), Národní koordinátor pro bezpečnost a boj proti terorismu (NCTV), policie, státní zastupitelství a zástupci samospráv. V úvahu přitom braly chování před vycestováním, během něho a po návratu, dále délku pobytu a důvody návratu. Je pravděpodobné, že některé z těchto kritérií lze objektivně zhodnotit jen velmi obtížně. Zejména otázku zapojení do bojů a motivace k návratu, kdy zahraniční bojovník zcela záměrně odpoví nepravdivě, nebo odpovědět odmítne.

Po příjezdu je každý odhalený zahraniční bojovník zadržen, a pokud vyvstane podezření, že byl zapojen do teroristického útoku, nebo válečného zločinu, je zahájeno trestní stíhání a je umístěn do vazby, nebo je sledován elektronicky. Mohou mu být uloženy také zákazy pohybu a styku s konkrétními osobami. Celkem bylo do roku 2018 stíháno 15 podezřelých zahraničních bojovníků, 7 jich bylo i odsouzeno. Proti některým z nich bylo v souladu s platnou právní úpravou zahájeno stíhání ještě v době, kdy byli v Sýrii. V případě odsouzení může být uplatněna možnost zbavení nizozemského občanství v případech, že mají dvojí občanství. Usvědčeným zahraničním bojovníkům, kteří nejsou občany EU, pak může být odebráno povolení k pobytu. Nicméně proti všem se nepodařilo nashromáždit dostatek důkazů, nebo se stihli vrátit

⁹⁸ Nelíbí se vám svoboda? Tak táhněte do pr..le, vzkázal islamistům muslimský starosta Rotterdamu, Reflex.cz. [online]. Copyright © 2001 [cit. 23.01.2022]. Dostupné z: <https://www.reflex.cz/clanek/zpravy/61648/nelibi-se-vam-svoboda-tak-tahnete-do-pr-le-vzkazal-islamistum-muslimsky-starosta-rotterdamu.html>

⁹⁹ Kill Dutch Jihadis So They Can't Return Home, Says PM's Party. Newsweek [online]. Copyright © 2022 NEWSWEEK DIGITAL LLC [cit. 23.01.2022]. Dostupné z: <https://www.newsweek.com/better-jihadis-die-abroad-come-home-says-dutch-pm-311922>

v době, kdy ještě neplatila nová legislativa postihující tyto s terorismem související delikty.

Problematiku na strategické úrovni řeší Národní strategie boje proti terorismu, která je vypracovávána na pětileté období. Kromě toho, vzhledem k dlouholetým problémům s radikalizací muslimů prostřednictvím salafistických duchovních a mešit, byl přijat Akční plán boje proti džihádismu. Cílí na 3 hlavní oblasti: ochrana demokracie a právního státu, boj a oslabení džihádismu v Nizozemí a odstranění kořenů radikalizace. Zahrnuje řadu jak represivních, tak preventivních opatření v oblasti bezpečnosti, administrativy a legislativy. Mimo jiné stanoví úkoly spočívající v podpoře rodin zasažených radikalizací a zapojení do problematiky i muslimskou komunitu.¹⁰⁰

Podezřelí z terorismu, stejně jako odsouzení teroristé včetně žen, jsou bezvýhradně umísťováni do zařízení s nejvyšší ostrahou tzv. Terrorist Ward. Účelem je izolovat tyto osoby od ostatních spoluvězňů a zabránit tak jejich radikalizaci. V průběhu trestu na ně působí tým mimo jiné složený ze sociálních pracovníků, psychologů a také duchovní - imámové, kteří jsou občanskými zaměstnanci státu. Cílem je změna chování - odpojení radikálů od násilného džihádismu namísto snah o deradikalizaci. Oba cíle – odpojení i deradikalizace jsou ovšem ve vězeňských podmínkách obtížně zjištělné, natož měřitelné. Radikál může snahu o nápravu pouze demonstrovat navenek z čistě pragmatických důvodů – mírnější režim, nebo podmíněčné propuštění. S propuštěnými potom pracuje probační služba (RN), která se snaží odpojení a deradikalizaci co nejvíce individualizovat. V rámci RN a jejího plánu na zlepšení reintegrace násilných extremistů vznikl 14 členný tým TER - Terrorism Extremism and Radicalisation. Ten má dva úkoly; hodnocení rizik a navrhování strategie pro jejich minimalizaci a dohled nad „klienty“¹⁰¹ Program je založen na osobním přístupu, dlouhodobém působení a nabízení alternativ dosavadního

¹⁰⁰ The Netherlands comprehensive action programme to combat jihadism 2014 [online].<https://data2.unhcr.org/en/documents/details/44369>

¹⁰¹ Team TER fights against radicalisation in the Netherlands - CEP Probation. Home - CEP Probation [online]. Dostupné z: <https://www.cep-probation.org/team-ter-fights-against-radicalisation-in-the-netherlands/>

způsobu života, současně se zákazem některých aktivit a styku s určitými osobami. To je založeno na teorii, že dlouhodobé, i když vynucené odpojení od předchozího života za současné nabídky pozitivních alternativ může nakonec u radikála samovolně přejít ve změnu kognitivní - deradikalizaci.¹⁰² V letech 2012 - 2018 se zabýval TER celkem 189 klienty, což se zdá v porovnání s velikostí TER jako značný počet. To, že pouze u 8 z nich byla zaznamenána recidiva v oblasti deliktů spojených s terorismem, může vypadat jako úspěch, nicméně tato statistika vypovídá pouze o deliktech, ke kterým došlo v době dohledu probační služby a to ještě za předpokladu, že nebyli mezitím uvězněni za jiný delikt.¹⁰³ Pozitivně hodnotili členové týmu TER zapojení nezávislých duchovních - imámů a také skutečnost, že na jednoho klienta působí zároveň dva členové týmu (mimo jiné zejména z bezpečnostních důvodů). K dohledu nad klienty využívá TER i elektronické sledování a úkolem týmu je i sledování sociálních médií klientů. I v případě TER je klíčová spolupráce se samosprávami, zejména velkých aglomerací s početnou muslimskou komunitou. V problematice odpojení a deradikalizace hrají roli také dvě další instituce - Centrum podpory rodiny (*Familiesteunpunt*), které nabízí pomoc rodinám zasaženým radikalizací jejich členů a institucí „Exits“ poskytující asistenci při procesech odpojení a deradikalizace. Tyto dvě instituce spadající do gesce Národního podpůrného centra proti extremismu (*Landelijk Steunpunt Extremisme, LSE*)¹⁰⁴ jsou založeny na dobrovolné účasti v programech, na rozdíl od činnosti RN a TER, která je součástí trestní justice a je tak pro podmíněčně propuštěné obligatorní.

Nizozemí jakožto multikulturní země, má dlouhodobé zkušenosti s imigrací a soužitím přistěhovalců různých kultur a náboženství s původním obyvatelstvem.

¹⁰² Van der HEIDE & SCHUURMAN: Reintegrating Terrorists in the Netherlands: Evaluating the Dutch approach s. 212 dostupné na https://www.researchgate.net/publication/330105143_Reintegrating_Terrorists_in_the_Netherlands_valuating_the_Dutch_approach

¹⁰³ tamtéž s. 221

¹⁰⁴ National support center against terrorism [online]. Copyright © 2022 Landelijk Steunpunt Extremisme. [cit. 23.01.2022].

Dostupné z: <https://www.landelijksteunpuntextremisme.nl/internationaal/english>

Z těchto zkušeností by mohlo v budoucnu těžit při vytváření a aplikaci programů odpojení, deradikalizace a reintegrace.

Závěr

Západ čelí možné hrozbě návratu zahraničních bojovníků, která je větší, globálnější než v předchozích konfliktech a také rozmanitější co do jejich motivace, zkušeností, jejich věku či genderu. Díky „atraktivnosti“ radikálního islamismu, podobně jako v případě jiných radikálních politických řešení je předpoklad, že tato ideologie bude mít přes vzestupy a pády jednotlivých uskutenčení tendenci jako IS oslovovat další potencionální následovníky. V rámci politik a strategií evropských zemí zasažených návratem zahraničních bojovníků IS začíná převládat názor, že očekávat jakékoliv generalizované řešení radikalizace a zaručené postupy deradikalizace a odpojení je nereálné a to právě z důvodu komplexnosti problematiky a nemožnosti exaktního měření efektivity. Namísto toho, navzdory politickým tlakům na tvorbu strategických plánů založených na zobecněném vyhodnocení dopadů opatření, se ukazuje jako praktičtější zaměření na operativní vyhodnocení a z něho vycházející poučení do budoucna na základě kazuistiky. Logickou ambicí by mělo být porozumění základním podmínkám a předpokladům, na základě kterých byl daný model vyhodnocen jako nejvhodnější a přihlédnutí ke kontextu individuálnímu, situačnímu a lokálnímu. Výstupem by mohlo být doporučení nejvhodnější metody pro konkrétní případ a zhodnocení jejích silných a slabých stránek, příležitostí a hrozeb, které by mělo sloužit sociálním pracovníkům, probačním úředníkům, dozorcům a vychovatelům ve věznicích a dalším zainteresovaným profesím, které jsou takřikajíc „v první linii“ a dostávají se do přímého do kontaktu s násilnými extremisty a ohroženými skupinami.

Efektivnost opatření tak bude vyžadovat nejen zvýšené kapacity a úsilí v oblasti mezinárodní spolupráce ale i odlišný přístup, který bude zohledňovat komplexnost a různorodost problematiky zahraničních bojovníků. Přestože dopad navracejících se zahraničních bojovníků a veteránů IS nebyl prozatím tak významný jak se někteří odborníci obávali, z dlouhodobého hlediska jde jistě o hrozbu, kterou nelze podceňovat. Rizika jsou navíc komplikována omezenou

efektivitou deradikalizačních a rehabilitačních programů a relativně mladým věkem zahraničních bojovníků. Místy s nejvyšším radikalizačním potenciálem zůstávají věznice a detenční zařízení, vhodnost různých přístupů států k vězeňským systémům bude zřejmě vyhodnotitelná za delší časový úsek po propuštění většiny zahraničních bojovníků. Problémem, který bude deradikalizační a reintegrační snahy provázet, bude nepochybně nedostatek motivace většiny zahraničních bojovníků, ale i jejich okolí k dobrovolné spolupráci s úřady a neschopnost či neochota integrovat se do většinové společnosti. Část radikalizovaných zahraničních bojovníků navíc odmítá podmíněčné propuštění s vyhlídkou toho, že nebudou po propuštění muset dodržovat uložená omezení. Tím bezpečnostní složky přijdou o část nástrojů k jejich monitoringu a kontrole.

Z přehledu přístupu v práci zkoumaných zemí vyplývá snaha o přesun od represivních k dlouhodobým preventivním opatřením proti islamistické radikalizaci. Tato snaha může být narušena rozsáhlejším teroristickým útokem spáchaným džihádisty v některé ze zemí, což by mohlo vyústit v posun ve vnímání a citlivosti veřejnosti na problematiku integrace muslimské populace a migrace, a posílit polarizaci ve společnosti směrem k islamofobii, tak jak tomu v případě zmíněné francouzské operace Sentinelle. Kontroverzní jsou i projekty horkých linek a online platforem, které vybízejí veřejnost k oznamování podezřelých radikálů ve svém okolí, neboť kromě pozitivního efektu, s sebou nesou i faktor „velkého bratra“ a zasahují tím do soukromí velkého množství obyvatel. Ve výsledku posilují vzájemnou nedůvěru mezi většinovou společností a muslimskými komunitami. Muslimská komunita v Evropě stále roste a je zřejmé, že bude mít stále větší vliv na všechny společenské vztahy. Současně však její významná část odmítá zpřetrhat vazby na země původu. Jejich motivace k odchodu z rodných zemí je buď čistě ekonomická, nebo bezpečnostní, kdy prchají před válečnými konflikty. Nejsou ale přesvědčeni o pozitivním přínosu nabízených demokratických hodnot zemí, ve kterých se hodlají usadit. Následná zjištění, že Evropané – potomci muslimských imigrantů se připojují k islamistickým radikálům, vyvolávají nedůvěru k politice multikulturalismu. Ta se promítala do vstřícného postoje vůči etnickým a

náboženským menšinám, bohužel také včetně akceptace jejich případného verbálního podněcování nenávisti vůči západním hodnotám. Odmítavý postoj se u jedné části neintegrovaných muslimů vedl ke spokojení se s životem v segregaci, vytváření ghett spojených se sociálním vyloučením od většinové společnosti, ale zároveň odmítání násilí a terorismu vůči hostitelským zemím. Ta radikálnější část pak neváhá použít násilí jako vyjádření svého anti-postoje.

V této práci jsem se snažil definovat hrozby představované vracejícími se zahraničními bojovníky IS do Evropy. Přesto, že se kromě útoků v Paříži 2015 a Bruselu 2016 ty nejhorší scénáře zahrnující rozsáhlé teroristické útoky spáchané zahraničními bojovníky nepotvrdily, je zřejmé, že díky komplexnosti problematiky nelze rizika podcenit. Navíc velká část zahraničních bojovníků, kteří si po svém návratu do Evropy odpykávají tresty odnětí svobody, opustí brány věznic nejbližších letech a budou tvořit pomyslnou třetí vlnu zahraničních bojovníků.

SEZNAM PRAMENŮ

Literatura:

BARŠA, Pavel. *Západ a islamismus: střet civilizací, nebo dialog kultur?*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001, 188 p. ISBN 80-859-5996-8.

BELFER, Mitchell A. *Terorismus: pokus o porozumění*. Vyd. 1. Editor Emil Souleimanov. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010, 345 s. Knižnice Sociologické aktuality, 20. sv. ISBN 9788074190384.

BERÁNEK, Ondřej a Bronislav OSTŘANSKÝ, ed. *Islámský stát: Blízký východ na konci časů*. Praha: Academia, 2016, 296 s. Orient (Academia). ISBN 978-80-200-2654-5.

BOURRIE, Mark. *Vražedná hra: jak Islámský stát láká nové bojovníky*. Přeložil Marek PAVKA. Brno: CPress, 2016, 239 s. ISBN 978-80-264-1311-0.

ČEJKA, Marek. *Korán, meč a volební urna: zdroje a podoby islamismu*. Praha: Academia, 2020. Orient (Academia). 286 s. ISBN 978-80-200-3014-6.

DAWSON Lorne I. *A Comparative Analysis of the Data on Western Foreign Fighters in Syria and Iraq: Who Went and Why?* ISSN: 2468-0486

FUKUYAMA, Francis. *Identita: volání po důstojnosti a politika resentimentu*. Přeložil Marie VLACHOVÁ. Praha: Malvern, 2019, 184 s. ISBN 978-80-7530-176-5.

KEPEL, Gilles. *Válka v srdci islámu: střet civilizací, nebo dialog kultur?*. 1. české vyd. Praha: Karolinum, 2006, 294 s. ISBN 80-246-1217-8.

KROPÁČEK, Luboš. *Islámský fundamentalismus*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 1996, 263 s. ISBN 80-702-1168-7.

MAKARIUSOVÁ, Radana. *Globální terorismus a radikální hnutí*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2019, 216 s. ISBN 978-80-7380-777-1

POKALOVA, Elena. *Returning Islamist Foreign Fighters: Threats and Challenges to the West*. Vyd. 1. Springer Nature Switzerland AG, 242 s. ISBN 978-3-030-31478-1

RENARD Thomas and COOLSAET Rik. *Returnees: who are they, why are they (not) coming back and how should we deal with them? Assessing Policies on Returning Foreign Terrorist Fighters in Belgium, Germany and the Netherlands* 76 s. ISBN 979-10-96843-15-2

ROY, Olivier. *Jihad and Death: The Global Appeal of Islamic State*. London: C Hurst & Co Publishers, 2017. 136 s. ISBN 9781849046985.

ROY, Oliver, et al. *Ethno-religious Conflict in Europe: Typologies of Radicalisation in Europe's Muslim Communities.*, CEPS Paperbacks, Brussels, 2009, 194 s. ISBN 978-92-9079-822-4

SCHERRER, Amandine, et al. *The return of foreign fighters to EU soil: Ex-post evaluation*. European Parliament Research Service, 102 s. ISBN 978-92-846-2794-3

VEGRICHTOVÁ, Barbora. *Hrozba radikalizace: terorismus, varovné signály a ochrana společnosti*. Praha: Grada, 2019, 208 s. ISBN 978-80-271-2031-4.

Elektronické zdroje

BARRETT Richard, *BEYOND THE CALIPHATE: Foreign Fighters and the Threat of Returnees*, The Soufan Center [online]. Copyright © 2017, 40 s. Dostupné z: <https://thesoufancenter.org/research/beyond-caliphate>

KÄSEHAGE, Nina. *Prevention of Radicalization in Western Muslim Diasporas* 373 s. dostupné na <https://icct.nl/app/uploads/2020/12/Handbook-Ch-11-FINAL.pdf>

MARTINS, Ralph. "Anonymous' Cyberwar Against ISIS and the Asymmetrical Nature of Cyber Conflicts." *The Cyber Defense Review*, vol. 2, no. 3, Army Cyber Institute, 2017 JSTOR [online]. 13 s.

Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/pdf/26267388.pdf>

LISTER Charles, *Returning Foreign Fighters: Criminalization or Reintegration?* (Washington, DC: Brookings, 2015), [online] 17 s., Dostupné z: <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/En-Fighters-Web.pdf>.

SEE, Sylvene. *Returning Foreign Terrorist Fighters: A Catalyst for Recidivism Among Disengaged Terrorists. Counter Terrorist Trends and Analyses*, vol. 10, no. 6, International Centre for Political Violence and Terrorism Research, 2018 [online] s. 7-11. dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/26435161>

TANI, John J. *Black flags of their fathers: the Islamic state's returning foreign fighter youths and the implications for U.S. domestic security* [online] 147 s. dostupné z: <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/AD1053480.pdf>

WEENINK, Anton W. "Adversity, Criminality, and Mental Health Problems in Jihadis in Dutch Police Files." *Perspectives on Terrorism*, vol. 13, no. 5, Terrorism Research Initiative, 2019, [online] s. 130–42, dostupné z:

https://www.jstor.org/stable/26798583?seq=1#metadata_info_tab_contents

Counter-terrorrism Comitee, Security Council United Nations The challenge of returning and relocating foreign terrorist fighters: research perspectives | [online].

Dostupné z: <https://www.un.org/securitycouncil/ctc/content/challenge-returning-and-relocating-foreign-terrorist-fighters-research-perspectives>

Foreign (Terrorist) Fighters with IS: A European Perspective. *Terrorism and Counter-Terrorism Studies* [online]. 2015 [cit. 2022-01-23]. ISSN 24680664. Dostupné z: doi:10.19165/2015.1.08

MUELLER John and STEWART Mark G. *Perspectives on Terrorism*, August 2016, Vol. 10, No. 4 (August 2016), pp. 30-39 Published by: Terrorism Research Initiative Stable [online] ISSN 2334-3745 dostupné z : <https://www.jstor.org/stable/26297616>

PEREŠIN Anita, PISOIU Daniela *Repatriated foreign terrorist fighters and their families: European experiences & lessons for P/CVE*, June 2021. European Commission [online]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/home-affairs/networks/radicalisation-awareness-network-ran/publications/repatriated-foreign-terrorist-fighters-and-their-families-european-experiences-lessons-pcve-june_cs

SILBER Mitchell D.; BHATT Arvin. *Radicalization in the West: The Homegrown Threat* 2007 92 s. [online] dostupné z: <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/radicalization-west-homegrown-threat>

Webové stránky:

<https://www.europol.europa.eu>

<https://ec.europa.eu>

<https://data2.unhcr.org>

<https://www.brennancenter.org>

<https://www.icct.nl>

<https://www.jstor.org>

<https://thesoufancenter.org>

<https://www.bbc.com>
<https://edition.cnn.com>
<https://www.washingtonpost.com>
<http://visionofhumanity.org>
<https://www.independent.co.uk>
<https://www.foxnews.com>
<https://www.lastampa.it>
<http://visionofhumanity.org>
<https://www.tandfonline.com/>
<https://www.scotsman.com>
<https://theconversation.com>
<http://www.pewglobal.org>
<https://politicalviolenceataglance.org>
<https://www.un.org>
<https://eur-lex.europa.eu>
<http://www.dw.com>
<https://foreignpolicy.com>
<https://www.egmontinstitute.be>
<https://www.besafe.be>
<https://abcnews.go.com>
<https://www.bamf.de>
<https://www.bka.de>
<https://www.fd.ulisboa.pt>
<https://www.france24.com>
<https://theintercept.com>

<https://www.washingtonpost.com>

<https://english.aivd.nl>

<https://www.newsweek.com>

<https://www.reflex.cz>

<https://www.cep-probation.org>

<https://www.landelijksteunpuntextremisme.nl>

<https://www.researchgate.net>

<https://icct.nl>

<https://www.tandfonline.com>

<https://www.ojp.gov>

www.encyclopediaofmigration.org

www.ct24.cz